

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 5'2018

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 № 353/10 (фахове видання з обліку та аудиту).

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази *Index Copernicus*.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Таврійським національним університетом ім. В.І.Вернадського та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 14 від 15 травня

2018 року) та Вченою Радою Таврійського національного університету ім. В.І.Вернадського (Протокол № 17 від 17 травня 2018 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 18.05.2018

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

Е-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2018

© "Економіка. Фінанси. Право",

2018

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, головний науковий співробітник Наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ м. Київ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бондар Валерій Петрович, професор кафедри аудиту КНЕУ, директор аудиторської фірми "HLB UKRAINE", член Аудиторської палати України

Величко Олена Георгіївна, Радник Першого віце-прем'єра міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України, член Аудиторської палати України

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Дацій Олександр Іванович, д.е.н., професор, Заслужений працівник освіти України

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор.

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., професор

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Редько Олександр Юрійович, д.е.н., перший проректор з науково-педагогічної роботи, професор, академік НАСОНА, член Аудиторської палати України

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., доцент, виконуючий обов'язки ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Царенко Оксана Вячеславівна, д.е.н., доцент

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент

Кононенко Леонід Миколайович, к.ю.н., професор

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Технічний редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

Випусковий редактор:

Туманян Анна Оганесівна

ЗМІСТ

<i>М.О. ГУБА, М.В. ПОЛІЙЧУК.</i> Ризики в банківській системі України	4
<i>А.Г. БУХТІАРОВА, А.В. ВОЙТОВИЧ, Є.В. МОРДОВЕЦЬ.</i> Науково-методичні підходи до трактування поняття корупція у системі публічних фінансів	10
<i>Т.В. АВЕРІХІНА, М.М. АВЕРІХІН.</i> Управління логістичними ризиками при перевезенні вантажів морським транспортом	15
<i>А.О. КЛИМЕНКО.</i> Інституціоналізація інноваційного підприємництва: теоретичний аспект	19
<i>P.A.S. LOCALI.</i> International trade in services: BRICS analysis	23
<i>Ю.Д. РАДІОНОВ.</i> Бюджетні видатки у забезпеченні суспільного розвитку	29
<i>S.A. МАЈКА.</i> Study on LEGO group's CSR communication on social media	35
<i>С.В. ВОЛОШИНА.</i> Програмні вимоги до розвитку теорії людського капіталу як бази глобальної концепції людського розвитку	39
<i>О.В. ГОЛОВАТА, В.Я. ГОЛЮК.</i> Організація міжнародного проекту для підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства	42

АНОТАЦІЇ, КОМЕНТАРІ, КОНСУЛЬТАЦІЇ

Смішніше не придумаєш або як сучасна поліція реагує на автогонні заяви	45
--	----

ГУБА

Марія Олександрівна
mariya-quba@ukr.net

УДК 336.711.65

РИЗИКИ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ
УКРАЇНИ

ПОЛІЙЧУК

Марина Віталіївна
mari.poliychuk@gmail.comRISKS IN THE BANKING SYSTEM OF
UKRAINEдоцент кафедри, Університет
митної справи та фінансівстудент, Університет
митної справи та фінансів

У статті розглянуто економічну сутність банківських ризиків та підходи до їх класифікації. Проаналізовано існуючі системи управління різними видами ризиків у банківських установах та визначено основні напрями їх удосконалення. Наведено пропозиції щодо поліпшення функціонування механізму ризик-менеджменту в контексті впливу на стійку роботу банківських установ.

В статье рассматривается экономическая сущность банковских рисков и подходов к их классификации. Проанализированы существующие системы управления различными видами рисков в банковских учреждениях и определены основные направления их совершенствования. Представлены предложения по совершенствованию функционирования механизма управления рисками в контексте воздействия на работу банковских учреждений.

The article deals with the economic essence of bank risks and approaches to their classification. The existing systems of management of various types of risks in banking institutions are analyzed and the main directions of their improvement are determined. The suggestions on improving the functioning of the risk management mechanism in the context of the impact on the work of the banking institutions are presented.

Ключові слова: банківська діяльність, банківська установа, банківські ризики, кредитні ризики, класифікація ризиків, ризик-менеджмент

Ключевые слова: банковская деятельность, банковское учреждение, банковские риски, кредитные риски, классификация рисков, управление рисками

Keywords: bank activity, banking institution, bank risks, credit risks, risk classification, risk management

ВСТУП

В умовах мінливого економічного середовища, існування банківської діяльності неможливе без впливу різноманітних банківських ризиків. Вони становлять серйозну загрозу для діяльності банків, а відсутність ефективної системи управління ризиками, у кінцевому рахунку, призводить до виникнення суттєвих проблем у банку. Навчитися передбачувати та аналізувати ризики, адекватно відобразити їх в управлінській інформації та свідомо керувати ними – одне з найважливіших завдань, яке постає перед кожним банком на сучасному етапі.

Тому виникає необхідність у дослідженні системи банківських ризиків і методів управління нею, та, відповідно, попередження ризиків має стати пріоритетним напрямом розвитку банківської системи в сучасних умовах, що визначає тим самим актуальність обраної теми дослідження.

Підходи до оцінки ризиків банків та їх впливу на банківську систему відображені в роботах таких провідних вітчизняних та зарубіжних вчених з банківської справи, теорії кредиту, банківського менеджменту, аналізу кредитного ризику, теорії економічного ризику, як: І.Т. Балабанова, В.І. Грушко, О.В. Васюренко, Г. Марковіц, А.М. Мороз, Е. Морсман, А.А. Пересада, Л.О. Примостка, Т.О. Раєвська, М.І. Савлук, Н.П. Шульга та ін., а також у нормативних матеріалах Національного банку України. Вищезгадані автори й фахівці внесли великий вклад у розробку

теоретичних і практичних аспектів аналізу ризиків банківського сектора, проте дане питання ще недостатньо повно вивчено та проаналізовано і потребує подальшого розгляду та дослідження.

МЕТА РОБОТИ – визначення економічної сутності банківських ризиків та наукове обґрунтування підходів і рекомендацій щодо управління ними.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти. При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, вибіркового, графічний, групування, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Банківська сфера характеризується вищим ступенем ризикованості, порівняно з іншими сферами економічної діяльності. Ця особливість зумовлена специфікою тих функцій, які виконує кожний комерційний банк. Банки мають багато партнерів, клієнтів, позичальників, фінансовий стан яких безпосередньо впливає на їхнє становище. Слід зазначити, що діяльність банку дуже різноманітна і включає операції залучення коштів, випуск та купівлю цінних паперів, видачу кредитів, факторинг, лізинг, забезпечення клієнтів готівкою тощо.

Банківський ризик – це потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової

вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів. Такі збитки можуть бути прямими (втрата доходів або капіталу) чи непрямими (накладення обмежень на здатність банку досягати своїх бізнес-цілей) [6].

Про необхідність вдосконалення сучасних методів управління банківськими ризиками засвідчують окремі результати діяльності вітчизняних банків.

Отримання прибутку, через обслуговування фізичних і юридичних осіб та іншу інвестиційну діяльність, є головною метою комерційних банків. Їх, станом на 1 січня 2018 р., в Україні налічувалося 82, що на 14 одиниць менше, ніж у попередньому році (96 банків станом на 01.01.2017). Загальні активи всіх банків склали 1 трлн. 336 млрд. грн., що на 6,37 % більше, ніж у минулому році (1,256 трлн. грн. на 01.01.2017). Банківська система України вже четвертий рік поспіль потерпає збитків. Так у 2015 р. чисті збитки банківської системи збільшилися на 26 % порівняно з 2014 р. і становили майже 67 млрд. грн. (без урахування неплатоспроможних банків). У 2016 р. банківський сектор залишався збитковим. Збитки зросли в 2,4 рази порівняно з 2015 р. – до 159 млрд. грн.. У 2017 р. фінансові результати банків покращилися, а

кількість збиткових банків продовжила зменшуватися. Сукупно усі банки в Україні зазнали збитків на 24,3 млрд. грн., що у 6,5 рази менше, ніж у 2016 р. (159,3 млрд. грн.) [5].

Такому поліпшенню сприяло, зокрема, суттєве скорочення відрахувань до резервів – у 1,8 рази порівняно з відповідним періодом 2016 р.. Найбільшу частку в доходах банківської системи протягом 2014–2017 рр. займали процентні (становили більше 60 % від загального обсягу доходів) та комісійні доходи (більше 14 %). Водночас у процентних доходах зростає частка коштів, отриманих за цінними паперами, зокрема державними, та депозитними сертифікатами Національного банку, тоді як процентні надходження від кредитування скорочуються. Це свідчить про зміну характеру функціонування банківської системи України, а саме перехід від виконання банківським сектором своїх традиційних функцій, пов'язаних із забезпеченням перерозподілу коштів між вкладниками та кредиторами, до концентрації своєї діяльності на обслуговуванні фінансових потоків державного бюджету.

Графічну інтерпретацію динаміки збитковості банків України у 2014–17 рр. представлено на рис. 1.

Рис. 1. Динаміки збитковості банків України у 2014–17 рр. [побудовано авторами за даними [5]]

З метою здійснення банківського нагляду Національний банк України виділяє дев'ять основних категорій ризику: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни відсоткової ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик та стратегічний ризик [6].

Ця класифікація ризиків, певною мірою, відображає підхід Національного банку України до ідентифікації ризиків банків, але вона не є вичерпною і кожен окремих банк може доповнити її відповідно до власного бачення ризиків, з якими він працює або планує працювати (табл. 1). У цьому разі банк має розробити власну нормативну базу щодо управління визначеними категоріями ризиків, у тому числі з урахуванням кращої світової та вітчизняної практики, зокрема Базельського комітету з банківського нагляду, а також Принципів корпоративного управління.

Основними причинами виникнення ризиків у су-

часній банківській діяльності є:

- невизначеність цілей банку чи їхньої пріоритетності, суперечливість окремих стратегічних завдань;
- моменти випадковості у діяльності банку або відсутність аналізу закономірностей розвитку явищ;
- обмеженість у часі для об'єктивної оцінки ситуації, в якій перебуває той чи інший банк;
- наявність неповної інформації щодо тенденцій розвитку діяльності банку чи можливих змін фінансового стану його клієнтів [1, с. 305].

Тобто ризики банківської діяльності можуть бути зумовлені як неправильно обраною стратегією чи незадовільним рівнем керівництва, так і неефективністю внутрішньобанківського контролю за здійсненням операцій, недостатнім рівнем підготовки банківських фахівців.

Ризики банківських установ України [побудовано авторами за даними [3]]

Назва ризику	Характеристика
1. Кредитний ризик	Ризик невиконання позичальником зобов'язань перед кредитором
2. Процентний ризик	Ризик зменшення прибутку банку від кредитно-депозитних операцій за рахунок коливання процентних ставок на ринку
3. Ринковий ризик	Імовірність впливу ринкових факторів на вартість активів, пасивів і позабалансових статей
4. Валютний ризик	Ризик втрат прибутку банку внаслідок коливання валютних курсів
5. Стратегічний ризик	Ризик для надходжень і капіталу внаслідок неправильних управлінських рішень, а також неналежну реалізацію рішень
6. Ризик зловживань	Ризик збитків, до яких призводять шахрайство, розтрата і несанкціоновані дії
7. Ризик втрати репутації	Ризик скорочення клієнтської бази або відпливу грошових коштів унаслідок неспроможності банку підтримувати свою репутацію як надійної та фінансово стійкої установи
8. Ризик провадження нових банківських продуктів	Ризик втрати запланованої окупності за новими банківськими продуктами
9. Операційний ризик	Ризик втрат через шахрайство або неуважність службовців банку
10. Технологічний ризик	Ризик витрат на усунення поломок у роботі банківського обладнання
11. Документарний ризик	Ризик допущення помилок під час заповнення банківської документації, які можуть призвести до невиконання окремих положень угоди або відмови від раніше прийнятих зобов'язань
12. Юридичний ризик	Ризик порушення або недотримання банком вимог законів, нормативно-правових актів, угод, а також через двозначне тлумачення законів і правил
13. Політичний ризик	Ризик виникнення збитків чи скорочення обсягу прибутку внаслідок державної політики
14. Економічний ризик	Ризик втрат і відхилення від запланованої мети держави за рахунок неминучого вибору
15. Соціальний ризик	Ризик настання матеріальної незабезпеченості в результаті втрати заробітку або трудового доходу чи витрат на лікування та соціальні послуги
16. Інфляційний ризик	Ризик непередбачуваних втрат унаслідок інфляційних процесів
17. Ризик ліквідності	Ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність банку виконати свої зобов'язання в належні строки

Найбільшу небезпеку для комерційних банків у контексті забезпечення та збереження їх фінансової стійкості несуть в собі кредитні ризики, тому впровадження нових, більш ефективних методів оцінки, управління, а відтак, попередження кредитних ризиків має стати пріоритетним напрямком розвитку банківської системи України.

У листопаді 2017 р. парламент підтримав у першому читанні законопроект про створення в Україні кредитного реєстру. Кредитний реєстр (КР) – інформаційна система, яка акумулює дані про кредитні угоди фінансових установ та стан їхнього виконання. Банки використовують цю інформацію для оцінки ризиків у процесі кредитування, а центральний банк – як інструмент банківського нагляду та регулювання. За даними Світового банку, на сьогодні КР працюють у 96 країнах із 166. Із них у 44 країнах реєстр співіснує із кредитними бюро, причому кількість таких держав зростає [6].

Запровадження кредитних реєстрів в Україні матиме багато позитивних наслідків. Банки зможуть краще оцінити платоспроможність позичальника до видачі кредиту та вчасно дізнатися про його проблеми з обслуговуванням інших боргів. Це знизить імовірність кредитування ризикованих клієнтів, підвищить якість кредитного портфеля та довіру кредиторів до якісних позичальників. НБУ зможе використати кредитний реєстр для потреб банківського

нагляду та фінансової стабільності:

- моніторингу кредитного ризику та управління ним;
- точнішої оцінки ймовірності дефолту позичальника та очікуваної частки втрат при дефолті;
- узгодження оцінки ризику за кредитами в різних банках.

Таким чином, ми вважаємо, що для мінімізації можливих втрат банків під впливом кредитного ризику необхідною є розробка та впровадження відповідного комплексу превентивних заходів, до яких ми відносимо:

1) на рівні Національного банку:

- створення більш жорстких обмежень щодо максимальних розмірів кредитної угоди, виходячи із розміру самого банку;
- впровадження обов'язкового та більш жорсткого контролю за ризикованістю проведених банками операцій;
- забезпечення виконання банками певного, адекватного до конкретних економічних умов, рівня резервів під активні операції. У цьому контексті має передбачатися не лише їх нарощування, але й зменшення, виходячи із економічного клімату країни;

2) на рівні банків:

- застосування більш прозорих та ефективних методик перевірки платоспроможності та кредито-

спроможності позичальників;

- більш ґрунтовну перевірку кредитної історії кожного позичальника;
- пошук ефективного балансу між ризикованістю та прибутковістю інвестиційних проєктів;
- запровадження більш дієвої системи їх відбору;
- відмова від так званих швидких кредитів.

Ризик ліквідності – виникає тільки тоді, коли ліквідні активи банку недостатні для покриття короткострокових зобов'язань банку. При виникненні такої події банк мусить покрити свої зобов'язання за рахунок конвертації в грошові кошти своїх неліквідних активів з наступним капітальним збитком [4].

Ризик ліквідності визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність банку виконати свої зобов'язання в належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат. Ризик ліквідності виникає через нездатність управляти незапланованими відтоками коштів, змінами джерел фінансування та/або виконувати позабалансові зобов'язання.

Для оцінки ризику ліквідності необхідно враховувати викладені нижче фактори:

- існування адекватної, ефективної, доведеної до виконавців внутрішньої нормативної бази щодо управління ризиком ліквідності, затвердженої відповідними органами банку, виходячи з принципів корпоративного управління, а також відповідної практики виконання її вимог;
- обсяг активів балансу та їх розподіл за ступенем ліквідності у відношенні до структури зобов'язань;
- обсяг, структура та рівень диверсифікації пасивів;
- погіршення репутації банку на ринку, що виявляється через зниження кредитних рейтингів і підвищення процентних ставок під час залучення коштів цим банком;
- наявність адекватного плану на випадок кризових обставин;
- існування своєчасної, точної та інформативної управлінської інформації;
- рівень і кваліфікація керівництва та персоналу;
- наявність відповідних механізмів контролю для моніторингу точності інформації, відповідних облікових підходів і дотримання положень або законів.

Ринковий ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і курсів іноземних валют за тими інструментами, які є в торговельному портфелі [4].

Система управління ринковим ризиком складається з регламентних документів – політик, положень, процедур, процесів тощо, які затверджуються відповідно до обраної форми корпоративного управління з урахуванням розміру банку та складності його операцій.

Ризик зміни процентної ставки – наявний або потенційний ризик для надходжень або капіталу, який виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок. Цей ризик впливає як на прибутковість банку, так і на економічну вартість його активів, зобов'язань та позабалансових інструментів.

На виникнення процентного ризику впливають такі фактори:

- зміна рівня процентних ставок (швидкість зміни, тривалість зміни, напрямок зміни: підвищення або зниження);
- зміна процентної різниці між ставками залучення та розміщення коштів;
- чутливість активів та пасивів до змін процентних ставок на грошовому ринку;
- обсяг активних та пасивних операцій банку, чутливих до зміни процентних ставок;
- структура активів та пасивів банку та її зміна.

Метою управління процентним ризиком є збереження прибутку та капіталу Банку від негативного впливу зміни процентних ставок. Для досягнення зазначеної мети при управлінні процентним ризиком банк концентрує свою увагу на активах та пасивах, які чутливі до зміни процентних ставок

Великий вплив на фінансовий стан банку в умовах нестабільності економіки справляють валютні ризики. Валютний ризик банку становить небезпеку валютних втрат, пов'язаних зі зміною курсу однієї іноземної валюти стосовно іншої (у тім числі національної).

Управління валютним ризиком передбачає детальний аналіз, оцінку можливих наслідків, вибір методів хеджування.

Управління валютним ризиком базується на виборі певної стратегії менеджменту ризику, яка містить такі основні елементи:

- використання всіх можливих способів ухилення від ризику, який призводить до значних збитків;
- контроль і мінімізація сум збитків, якщо немає можливості уникнути його повністю;
- страхування валютного ризику в разі неможливості його уникнення.

Операційно-технологічний ризик – це потенційний ризик для існування банку, що виникає через недоліки корпоративного управління, системи внутрішнього контролю або неадекватність інформаційних технологій і процесів оброблення інформації з погляду керованості, універсальності, надійності, контрольованості й безперервності роботи цих технологій [4].

Такі недоліки можуть призвести до фінансових збитків через помилку, невчасне виконання робіт або шахрайство або стати причиною того, що інтереси банку постраждають у якийсь інший спосіб, наприклад, кредитні працівники або інші працівники банку перевищать свої повноваження або здійснюватимуть операції, порушуючи етичні норми або із занадто високим ризиком.

Ризик репутації – ризик для надходжень та капіталу, який виникає в результаті суттєвих негативних змін в публічній думці про Банківську групу або її учасників, що призводить до критичних втрат в залученні грошових ресурсів і клієнтів.

Основні завдання Банківської групи при контролі за ризиком репутації:

- забезпечення високих показників діяльності учасників групи;
- здійснення якісного і кваліфікованого обслуговування клієнтів;

– забезпечення своєчасного виконання зобов'язань перед клієнтами;

– забезпечення репутації надійного і ділового партнера.

При оцінці ризику репутації враховується потенційний вплив громадської думки на вартість як окремого учасника, так і Банківської групи в цілому. При оцінці громадської думки слід враховувати і думку про Банківської групи всередині самої групи. У кількісному підході під репутацією розуміється «різниця між купівельною ціною організації і вартістю по балансу всіх її активів і зобов'язань». За міжнародними стандартами ділова репутація, або гудвіл, являє собою різницю між ціною, заплаченої за підприємство покупцями, і «справедливою вартістю» (дана величина найчастіше значно відрізняється від простої вартості всіх активів фірми). Обидва методи дають чітку схему оцінки ділового капіталу. Однак їх недолік полягає в тому, що визначити репутацію можна лише після продажу фірми. Крім того, є ризик вклю-

чити в ціну репутації фактори, які не мають прямого відношення до вартості.

У ході проведення своєї діяльності у кожній компанії рано чи пізно виникають проблемні процеси, які можуть обернутися для компанії не тільки фінансовими втратами, але і втратою довіри з боку суспільства в особі клієнтів, інвесторів, партнерів, акціонерів, регулюючих органів.

У зв'язку з цим, виникла ідея створення таких механізмів, які б дозволили мінімізувати ризики, пов'язані з такими процесами. Один з таких механізмів виник порівняно нещодавно і отримав назву "комплаєнс".

Комплаєнс ризик – це потенційний або реальний ризик регуляторних санкцій, фінансових збитків, репутаційних втрат, що виникають в результаті недотримання норм законодавства, положень внутрішніх документів (політик, процедур, положень, правил), стандартів добросовісної конкуренції, ситуацій конфлікту інтересів, недотримання вимог корпоративної етики.

Таблиця 3

Окремі джерела виникнення та прояву в банку комплаєнс-ризиків [2]

Джерело виникнення ризику	Наявність ризику
1. Порушення загальних вимог законодавства	Відсутність дозволу на здійснення певного виду операцій (послуг)
	Неповідомлення про зміну реквізитів (місцезнаходження) банку або відділення банку
	Невідповідність (повна або часткова) продукту чи процесу вимогам законодавства
2. Порушення нормативних вимог регулятора та контролюючих органів	Порушення економічних нормативів, встановлених регулятивним органом
	Ненадання, несвочасне надання або надання недостовірної звітності контролюючим органам
	Порушення режиму використання банківських рахунків
3. Порушення вимог законодавства, що стосуються збереження банківської таємниці та конфіденційності інформації	Необґрунтоване зменшення фінансових ресурсів банку або поява фальсифікованих фінансових документів
	Знищена банківська інформація (поява модифікованої) у системі обробки інформації
	Пошкоджені (зниклі) матеріальні засоби, виведені з ладу засоби зв'язку та системи дистанційного обслуговування
4. Порушення норм законодавства, що стосуються захисту прав споживачів банківських продуктів	Установлення несправедливих (некоректних) умов у договорах на надання банківських послуг
	Недобросовісні пропозиції та зміст реклами банку для залучення нових клієнтів
	Ненадання, несвочасне надання або надання недостовірної інформації клієнтам
5. Невідповідність організаційної структури або архітектури банківських процесів	Порушення вимог щодо подвійного контролю за проведенням операцій (виконавець-контролер)
	Відсутність органів управління (комітетів), створення яких вимагається законодавством
	Порушення установлених законодавством строків надання документів на вимогу контролюючих органів
6. Недотримання прийнятих стандартів банківської діяльності, етичних норм та правил поведінки	Порушення вимог внутрішніх документів банку щодо правил поведінки й етичних норм між фахівцями банку
	Порушення вимог внутрішніх документів банку щодо запобігання конфлікту інтересів з іншими банками
	Порушення вимог внутрішніх документів банку щодо обслуговування клієнтів

ВИСНОВКИ

Таким чином, у банківській системі України, незважаючи на ускладнення соціально-економічної ситуації в державі, цілісного підходу до управління ризиками в діяльності банків не існує. Відсутні стратегія та концепція банківського ризик-менеджменту, які б визначали цілі, методи управління ризиками, забезпечували вирішення теоретичних і проблемних питань впровадження ризик-менеджменту. Окрім того, ба-

гато керівників банків усвідомлює, що при відсутності ефективних методів оцінки ризиків, ефективних результатів покращення діяльності банків неможливо досягти. У таких умовах неефективна діяльність щодо впровадження та результативності ризик-менеджменту призведе лише до збільшення витрат. Тому не випадково, що при вирішенні питань про створення структурних підрозділів, які займатимуться ризик-менеджментом, постає питання про відповідність витрат

на оцінку ризиків і отриманих результатів.

За оцінками фахівців, управління банківськими ризиками повинно ґрунтуватися на таких принципах:

- свідоме прийняття управлінських рішень із метою отримання запланованого прибутку та інших результатів;
- здійснення управління визначеними та врахованими ризиками;
- забезпечення негативного впливу ризиків;
- незалежність управління окремими ризиками;
- співставлення рівня врахованих ризиків із рівнем доходності банківських операцій;
- урахування часового фактору при управлінні ризиками;
- урахування загальної стратегії банку в процесі управління ризиками;
- урахування можливості передачі частини ризиків на контрагентів банку.

Список використаних джерел

1. Жарій Я.В. Інструментарій комплексного контролінгу в системі банківського ризик-менеджменту / Я.В. Жарій // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2016. – № 4 (4). – С. 302–309.
2. Калініченко Л.Л. Теоретичні аспекти функ-

ціонування комплаєнсу у вітчизняних банках [Електронний ресурс] / Л.Л. Калініченко. – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_06/250.pdf.

3. Кривцун І.М. Управління ризиками комерційного банку / І.М. Кривцун, О.І. Кутник // Регіональна економіка. – 2016. – № 4. – С. 104-106.

4. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»// Постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104.

5. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua

6. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>. – 11.03.2017 р.

7. Шевчук А.М. Банківські ризики: міжнародні та вітчизняні стандарти [Текст] / Антон Михайлович Шевчук // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В.А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 24. – № 2. – С. 38-42.

БУХТІАРОВААліна Геннадіївна
a.bukhtiyarova@uabs.sumdu.edu.uaк.е.н., старший викладач,
Сумський державний
університет**ВОЙТОВИЧ**Анна Валеріївна
voytovych.anna1995@gmail.comстудент, Сумський державний
університет**МОРДОВЕЦЬ**Єлизавета Вячеславівна
lizamordovec@gmail.comстудент, Сумський державний
університет

УДК 343.35

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЯ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ ***SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO UNDERSTANDING THE CONCEPT OF CORRUPTION IN PUBLIC FINANCES**

* Дослідження виконане у рамках держбюджетної науково-дослідної роботи 0118U003585 "Формування системи забезпечення прозорості публічних фінансів як передумова боротьби з корупцією в Україні".

У статті досліджується законодавче закріплення поняття «корупція». Відповідно розглянуто два підходи до визначення поняття, а саме – науковий та офіційний. Аналіз сучасних наукових визначень поняття корупції, показав, що деякі науковці розглядають корупцію, як тотожне явище «хабарю», а інші, у свою чергу, пов'язують термін корупція зі зловживанням особою своїм службовим становищем задля отримання певної вигоди, не завжди матеріальної, але для задоволення власних цілей. Аналізуючи офіційний підхід до визначення корупції, було розглянуто законодавче закріплення даної дефініції на національному та міжнародному рівнях. Національне законодавство надає визначення корупції в ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції», котре є універсальним, але на противагу цьому, міжнародне законодавство, котре пов'язане і регулює корупційні відносини не завжди надає тлумачення самого терміну «корупція». Авторами було проаналізовано 2 групи міжнародних конвенцій та актів. Перша група – загалом не визначає тлумачення корупції та друга група – чинні міжнародні правові акти, які визначають корупцію як суспільно небезпечне явище. Зазначено, що на законодавчому рівні в Україні не встановлено відповідальності за корупційні дії юридичних осіб.

В статье исследуется законодательное закрепление понятия «коррупция». Соответственно рассмотрено два подхода к определению понятия, а именно – научный и официальный. Анализ современных исследований трактует понятие коррупции, указав, что некоторые ученые рассматривают коррупцию, как аналогичное понятие «взятке», а другие, в свою очередь, связывают термин коррупции с злоупотреблением служебным положением для получения некой выгоды, не всегда материальной, но для удовлетворения собственных целей. Анализируя официальный подход к определению коррупции, было рассмотрено законодательное закрепление представленной дефиниции в ст.3 ЗУ «О борьбе с коррупцией», которое есть универсальным, но в противовес этому международное законодательство, которое связано и регулирует коррупционные отношения, не всегда дает трактовку этого самого термина «коррупция». Авторами было проанализировано 2 группы международных конвенций и актов. Первая группа – в общем не предоставляет трактовку термина коррупции и вторая группа – действующие международные правовые акты, которые определяют коррупцию как общественно опасное явление. Отмечено, что на законодательном уровне в Украине не установлена ответственность за коррупционные действия юридических лиц.

Legislative definition of the term «corruption» is analyzed in the article. According to the article two approaches of the definition of the corruption are analyzed – the scientific one and the official one. The analysis of contemporary scientific interpretation of the definition of the corruption, shows that some scientists consider corruption as the identical phenomenon of «the bribe», while others consider the term corruption with the abuse of a person by his position to obtain some benefits that are not always material, but that are intended to meet their own private goals. While analyzing the official approach of the definition of the corruption, we considered the legislative consolidation of this definition at the national and international levels. National legislation defines the definition of corruption in Art. 3 in the Law of Ukraine «On preventing corruption», which is universal, but in contrast to this definition the international law, that is linked and regulated by corruption relations, does not always provide an interpretation of the term «corruption» itself. The authors analyzed 2 groups of international conventions and acts.

The first group does not define the interpretation of corruption in general and the second group analyzes the existing international legal acts that define corruption as a socially dangerous phenomenon. It is noted that at the legislative level in Ukraine there is no responsibility for corruption actions of legal entities.

Ключові слова: корупція, запобігання корупції, публічні фінанси, боротьба з корупцією

Ключевые слова: коррупция, предотвращение коррупции, общественные финансы, борьба с коррупцией

Keywords: corruption, prevention of the corruption, public finances, fighting the corruption

ВСТУП

На сьогоднішній день корупція в державних органах влади набирає все більших масштабів, та, безумовно, підриває не тільки економіку, але й державну безпеку України. Корумпована влада, судові органи чи будь-які інші державні органи, в першу чергу, завдають шкоди суспільству, адже своїми діями не тільки порушують чітко встановлені норми права, але й дозволяють особам вчиняти суспільно-небезпечні дії за які вони потім можуть відкупитися щоб уникнути покарання. Дане суспільне явище негативно проявляється в використанні своїх повноважень посадовими особами, політичними діячами чи службовими особами задля отримання коштів з метою особистого збагачення. Проблема корупції досить актуальна, не тільки в Україні, але і в будь-якій іншій країні світу. Науковці зазначають, що явище корупції стало основною проблемою у сфері політики кінця ХХ ст.. Корупція є дуже складним явищем, котре сформувалося на сьогоднішній день, адже вона досить різноманітна у своїх проявах та формах. У цілому оцінюючи дане явище та підходи до неї, науковці визнають корупцію – проблемою, вирішення якої для деяких країн є першочерговим завданням. Це значною мірою відноситься і до України, де досить високий рівень корумпованих відносин, який визнано її політичним керівництвом, міжнародними інституціями, законодавчими органами, а також аналітиками. У сучасних умовах корупція є особливо небезпечною, адже вона стала тим чинником, котрий загрожує не тільки національній безпеці, але й державному ладу, адже підриває авторитет влади, як гаранта забезпечення справедливості.

Корупція – явище, яке не оминає ні одну сферу суспільного життя: політику, економіку, правову та соціальну сфери, міжнародні відносини. Зазначимо, що корупційні відносини замінюють правові та етнічні відносини між людьми і з часом дане відхилення від норми переростає у нормальне соціальне явище, котре люди не уникають, а навпаки прибігають до нього, як до шляху подолання проблем.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні та аналізі підходів до визначення поняття корупції як на вітчизняному, так і на міжнародному рівні, а також формування двох підходів до визначення поняття корупція.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є вітчизняні та міжнародні нормативні акти, наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси мережі Internet.

При проведенні дослідження авторами використано методи структурно-логічного аналізу, синтезу, групування, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Провівши аналіз наукової літератури, можемо виділити два основні підходи до трактування поняття корупції. До першого належить доктринальний підхід, котрий заснований на дослідженнях науковців і фахівців, а до другого слід віднести офіційний або, іншими словами, легальний, котрий базується на нормативно-правових актах та міжнародних документах, що мають під собою юридичну силу. Проте, на сьогоднішній день далеко не всі наукові напрацювання, що присвячені дослідженню проблеми корупції, містять визначення даного поняття. Зрозуміло, що вплив історична та національна специфіка створюють різні позиції щодо розуміння сутності поняття корупції та її трактування у законах та нормативно-правових актах [12, С. 183].

Проводячи дослідження такого явища, як корупція ми звертаємо увагу, що в юридичній літературі досить багато думок науковців щодо розуміння суті цього явища [2, С. 177].

Аналіз сучасних наукових визначень поняття корупції показує, що деякі фахівці трактують корупцію в найбільш вузькому змісті слова як синонім «хабаря», «підкупу», продажності посадових осіб (державних службовців). Деякі зарубіжні науковці вивчають явище корупції у вузькому галузевому розумінні. Так, суб'єктами корупційних діянь зазначені науковці вбачають привілейовану особу з обмеженим доступом до себе населення, яка своєю політичною діяльністю впливає на державні та суспільні відносини за допомогою використання наданої політичної влади. Наприклад, Дж. ла Паломбал характеризує це явище як будь-які дії чиновників, коли останні відступають від своїх визначених законом обов'язків в обмін на особисті вигоди. Д. Бейлі під корупцію розуміє зловживання владою, використання її в особистих цілях, які не обов'язково повинні давати матеріальні вигоди. Д. Най визначає корупцію як поведінку, що відхиляється від офіційно визначених державою обов'язків під впливом приватних інтересів [7].

Найчастіше під поняттям «корупція» розуміють підкупність та продажність деяких посадових осіб, котре, у свою чергу, знайшло відображення у кримінально-правому терміні «хабарництво». Проте, існують різні підходи до визначення даного соціального явища. Так, одні автори зазначають, що корупція охоплює будь-яке отримання хабаря, а інші, такі як П.М. Панченко, зазначають, що корупція – це органі-

зоване та періодичне отримання хабаря. У свою чергу, деякі науковці наголошують, що хабарництво лише має риси корупції. На противагу цьому інші автори зазначають, що дане тлумачення є помилковим, тому що не можна зводити корупцію до хабарництва. Так, на думку В.С. Лукомського, підкуп чи хабарництво іншими словами є лише однією із складових явища корупції. До того ж А.А. Аслаханов зазначає, що хабарництво слід віднести до одного з найбільш розповсюджених видів корупції. При цьому він зазначає, що хабарництво не завжди виступає як вид кримінально караного корумпованої поведінки, оскільки корупція – це насамперед «хвороба» державного чиновницького апарату.

Виходячи з цього, корупція – це перш за все протиправні дії посадових осіб. Даній думки додержується і П.С. Матишевський, який вважає, що хабарництво є складовою корумпованих відносин в багатьох ланках державного апарату. [2, С. 177].

Для більш детального ознайомлення з даним суспільним явищем слід розглянути інші підходи до визначення корупції, як на міжнародному, так і на національному рівні. Перш за все, аналізуючи законодавство України, законодавче закріплення поняття «корупція» зустрічається в Законі України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII, а саме в ст. 3, котра визначає корупцію як використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [9]. Вищенаведене законодавче визначення є особливим з огляду на те, що воно не є універсальним і не охоплює всієї сукупності корупційних проявів, за які національне законодавство передбачає відповідальність. Так, В.М. Третяк зазначає, що зазначену дефініцію корупції сформульовано лише для потреб Закону України «Про запобігання корупції» [12, С. 186].

Так, звертаючи увагу на міжнародний підхід, поняття «корупції» повинно бути відображено у Конвенції Організації Об'єднаних Націй (ООН) проти корупції (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 31 жовтня 2003 р.), проте вона включає в себе дев'ять дефініцій: «державна посадова особа», «іноземна державна посадова особа», «посадова особа міжнародної організації», «майно», «доходи від злочину», «призупинення операцій (заморожування)», «конфіскація», «предикатний злочин», «контрольована поставка», але головної дефініції «корупція» не відображено зовсім. Лише зазначено, що корупція вже не є локальною проблемою, а перетворилася на транснаціональне явище, яке впливає на суспільства й економіки всіх країн, що зумовлює винятково важливе значення міжнародного співробітництва в галузі запобігання корупції та контролю за нею [4]. Тобто, аналізуючи зміст даної конвенції, ми прийшли до висновку, що даний нормативно-правовий акт, зовсім не має зако-

нодавчого закріплення терміну корупція.

Аналізуючи положення Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) 1999 р, слід зауважити, що перелік термінів, котрі використовуються в даній конвенції досить вузький, а саме ст. 1 даної конвенції оперує лише такими поняттями як: «суддя», «юридична особа» та «посадова особа», тобто не надаючи визначення терміну «корупція» взагалі. Корупція в даній конвенції згадується лише, як явище, що загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне управління, чесність та соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку і загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства [6].

Ситуація, коли у міжнародних нормативно-правових актах не надано визначення ключових для цієї сфери понять, прийнято називати у науковій літературі дефектністю дефініцій. Тобто, існує ситуація, коли міжнародні документи, що регулюють дану сферу, зовсім не маючи чітко визначеного поняття даного соціального явища, тобто регулюють відносити, котрі навіть не можна чітко віднести до «корупції», оскільки немає законодавчо закріпленого визначення [12].

Аналізуючи інші міжнародно-правові акти, ми зустріли нормативне закріплення терміну "корупція".

Так, у резолюції «Практичні заходи боротьби з корупцією», визначається термін корупція, як «порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що виявляється в протизаконному використанні свого службового становища суб'єктом корупційної діяльності» [5].

Страсбурзька конвенція про цивільно-правову відповідальність за корупцію від 4 листопада 1999 р. в ст. 2 зазначає, що під поняттям «корупція» слід розуміти прямі чи опосередковані вимогання, пропонування, дачу або одержання хабаря чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабаря, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи [13].

Рамкове рішення Ради Європейського Союзу «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі» № 568 від 22 липня 2003 р. не містить дефініції корупції, але у ст. 2 зазначає різновиди корупції, такі як активна та пасивна. Під активною корупцією слід розуміти діяння, що полягає в обіцянці, пропозиції або наданні, безпосередньо або через третіх осіб, особі, яка здійснює на будь-якій підставі керівну функцію або роботу на користь організації, що належить до приватного сектора, неналежної вигоди будь-якого характеру, призначеної йому самому або третій особі, для того, щоб ця особа, порушивши свої обов'язки, учинила дію або утрималася від цього, а пасивну – як діяння, коли під час здійснення на будь-якій підставі керівної функції або роботи на користь організації, що належить до приватного сектора, особа пропонує або отримує, безпосередньо або через третіх осіб, неналежну вигоду будь-якого характеру, призначену їй або третій особі, або приймає обіцянку такої вигоди для

того, щоб, порушивши свої обов'язки, вона вчинила певні дії або утриматися від них [11].

Кодекс поведінки посадових осіб, який був прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1979 р., визначає «корупцію», як скоєння певних дій під час виконання обов'язків, або у зв'язку з цими обов'язками в результаті прийнятих подарунків, обіцянок чи стимулів, чи їх незаконне одержання щоразу, коли наявна така дія або бездіяльність». Це визначення відображає не лише одержання посадовою особою матеріальних цінностей, а й її службову поведінку [3, с. 22]. Прагнучи надати узагальнену дефініцію корупції, ООН у довідковому документі щодо боротьби з корупцією визначає це явище як зловживання державною владою для задоволення особистих інтересів [12].

У Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією, ратифікованій Україною у 2005 р., корупцію визначено як «прямі чи опосередковані вимогання, пропонування, дачу або одержання хабаря чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабаря, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи» [10].

Відповідно до ст. 9 Конституції України та Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р., що ратифікована в Україні, визначення поняття «корупції» слід вважати офіційним і українське законодавство повинне відповідати йому у повній мірі. Дана Конвенція розуміє поняття корупції як «обіцянку, пропозицію або надання публічній посадовій особі, вимогання або прийняття публічною посадовою особою, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи чи інших фізичної або юридичної осіб з метою вчинення посадовою особою будь-якого діяння чи бездіяльності при виконанні своїх посадових обов'язків».

Таким чином, саме це визначення поняття корупції повинно бути покладено в основу національного законодавства у сфері корупції. Конвенція Ради Європи про корупцію в контексті цивільного права від 4 листопада 1999 р., яку Україна підписала, визначено, що корупція – це «прямі чи опосередковані вимогання, пропонування, дачу або одержання хабаря чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабаря, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду або поведінку такої особи».

Також, варто відмітити, що в українській практиці категорія корупції відноситься тільки до посадових осіб (службовців), проте, відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних злочинів, то ст. 2 Закону України № 1507-VI від 11.06.2009 року «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» [8], була введена відповідальність і за корупційні злочини для юридичних осіб, яка передбачала, що юридична особа несе відповідальність, встановлену цим Законом, за вчинення від її імені та в її інтересах керівником такої юридичної особи, її засновником, учасником чи іншою уповно-

важеною особою самостійно або у співучасті будь-якого із злочинів, передбачених відповідними статтями Кримінального кодексу України.

Проте, даний закон викликав багато суперечок серед науковців та юристів і тому Законом України № 2808-VI від 21.12.2010 р. «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції», Закон України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» був визнаний таким, що втратив чинність.

Тобто, на законодавчому рівні в Україні не встановлено відповідальності за корупційні дії для юридичних осіб, за які саме дії можна застосувати заходи впливу, так само за які саме дії юридичну особу можна притягнути до відповідальності за корупційний злочин. По суті, юридичну особу виключено з суб'єктів корупційного правопорушення, в той час як в міжнародній практиці притягнути до відповідальності за корупційні злочини можна і юридичну особу, так як визначено конкретно за які дії, вчинені юридичною особою можна притягнути до відповідальності саме юридичну особу. Наприклад, в Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією у ст. 18 вказано, за які дії можна притягнути до відповідальності юридичних осіб, а саме за дачу хабаря, зловживання впливом та відмивання доходів, – вчинені на їхню користь будь-якою фізичною особою, яка діяла незалежно або як представник того чи іншого органу юридичної особи та яка обіймає керівну посаду у цій юридичній особі, із використанням: представницьких повноважень юридичної особи; повноважень приймати рішення від імені юридичної особи; повноважень здійснювати контроль за діяльністю юридичної особи; а також за залучення такої фізичної особи до вищезазначених злочинів у якості співучасника чи підбурювача.

До того ж, ст. 26 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції передбачає, що кожна Держава-учасниця вживає таких заходів, які, з урахуванням її принципів права, можуть бути необхідними для встановлення відповідальності юридичних осіб за участь у злочинах, що визначені цією Конвенцією, а саме за створення неофіційної звітності; проведення необлікованих або неправильно зареєстрованих операцій; ведення обліку неіснуючих витрат; відображення зобов'язань, об'єкт яких неправильно ідентифікований; використання підроблених документів; та навмисне знищення бухгалтерської документації раніше строків, передбачених законодавством.

Як бачимо, підходи до визначення поняття корупції в конвенціях значною мірою різняться. Конвенція Ради Європи більш широко трактує корупцію і визнає її наявність у приватному секторі, чого немає в Конвенції ООН і що не є характерним для сучасної української правової науки [1, с. 79].

ВИСНОВКИ

Корупція набирає значного масштабу й існує у всіх країнах, однак існує в різних пропорціях, на різних рівнях та має різну природу свого походження, адже жодна з соціально-політичних та економічних систем не мала і не має повного імунітету від корупції. Визначаючи поняття корупції в загальному розу-

мінні, треба розуміти як зловживання владою в цілях особистої вигоди. І наслідок корупції насамперед виявляється в делегітимізації влади та інституційний підрив державності. Існує безліч думок з приводу даного явища, проте єдиної думки стосовно визначення «корупції» так і не існує.

Аналізуючи міжнародне законодавство та окремі нормативні акти, ми зустрілися з тим, що деякі конвенції, які безпосередньо регулюють відносини пов'язані з корупцією, зовсім не закріплюють визначення даної категорії. Тобто, регулюють ті відносини, котрі навіть не визначені, як корумповані.

Таким чином, ми вважаємо, що для вирішення даної проблеми необхідно на міжнародному рівні: закріпити визначення корупції в міжнародних конвенціях та інших нормативно-правових актах, які до сих пір не мають законодавчо закріпленої дефініції та видати міжнародний нормативно-правовий акт на який можна зробити посилання задля конкретизації самого визначення «корупції» та надати більш детальну характеристику, що слід відносити до поняття корупції.

Для України, у свою чергу – розширити поняття корупції, у відповідності до міжнародних нормативно-правових актів, розробити перелік, які дії посадової особи слід вважати корупційними, встановити відповідальність, не тільки фізичних, але і юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Богуш Г.И. Понятие коррупции в международном праве и российском законодательстве / Г.И. Богуш // Вестн. Моск. ун-та Сер. 11, Право. – 2004. – № 2. – С. 76-85.
2. Ваньчик Ю.А. Загальнотеоретичні підходи до визначення корупції, корупційних діянь і корупційних відносин / Ю.А. Ваньчик // Філософські та методологічні проблеми права. – 2014. – № 1. – С. 175-181.
3. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: прийнятий 34-ю сесією Генеральної асамблеї ООН 17 груд. 1979 р. // Документ ООН А/34/46, ООН, 1980. – С. 208-240.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 [Електронний ресурс]: Офіційний сайт ВРУ. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16?nreg=995_c16&find=1&text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6%B3%FF&x=0&y=0
5. Коррупция в сфере государственного управления [Електронний ресурс]. Резолюция А/CONF.144/28/Rev.1 VIII Конгресса ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями (г. Гавана, 27 августа – 7 сентября 1990 г.). – Режим доступу: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/uncc/uncc_ph_r.pdf. – Назва з екрана.
6. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999 № ETS173 [Електронний ресурс]: Офіційний сайт ВРУ. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_101?nreg=994_101&find=1&text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6%B3%FF&x=0&y=0. – Назва з екрана.
7. Макухін О.О. Поняття корупції в Україні та ЄС: порівняльний аналіз, адміністративно-правовий аспект. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sn-law.cfuv.ru/wp-content/uploads/2016/12/009makux.pdf>. – Назва з екрана.
8. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень [Електронний ресурс]. Закон України № 1507-VI від 11.06.2009 року Офіційний сайт ВРУ. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1507-17>. – Назва з екрана.
9. Про запобігання корупції [Електронний ресурс]. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII: Офіційний сайт ВРУ. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>. – Назва з екрана.
10. Про ратифікацію Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією [Електронний ресурс]. Закон України від 16 березня 2005 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2476-15>. – Назва з екрана.
11. Рамкове рішення Ради про боротьбу з корупцією в приватному секторі [Електронний ресурс]: Міжнародний документ від 22 лип. 2003 р. № 2003/568/ПВД. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_945. – Назва з екрана.
12. Трепак В.М. Особливості дефініції поняття «корупція» / В.М. Трепак // Науковий Вісник Національної Академії Внутрішніх Справ. – 2015. – № 4 (97). – С. 181-196.
13. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 [Електронний ресурс]: Офіційний сайт ВРУ. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_102. – Назва з екрана.

АВЕРІХІНА

Тетяна Володимирівна
t.v.averihina@mzeid.in

УДК 338.47: 658.5

УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ
РИЗИКАМИ ПРИ ПЕРЕВЕЗЕННІ
ВАНТАЖІВ МОРСЬКИМ
ТРАНСПОРТОМ

АВЕРІХІН

Микола Максимович
tataus1973@gmail.comMANAGEMENT OF LOGISTIC RISKS FOR
THE TRANSPORT OF GOODS BY SEA
WAYк.е.н., доцент кафедри,
Одеський національний
політехнічний університетстудент, Одеський
національний політехнічний
університет

Розкрита суть управління логістичними ризиками при перевезенні вантажів морем. Розроблено рекомендації щодо організування процесу функціонування логістичної системи з урахуванням можливих ризиків і мінімізувати можливість їх виникнення.

Раскрыта суть управления логистическими рисками при перевозке грузов морем. Разработаны рекомендации по организации процесса функционирования логистической системы с учетом возможных рисков и минимизации возможности их возникновения.

The essence of the management of logistics risks for the carriage of goods by sea is disclosed. The recommendations on the organization of the process of functioning of the logistics system, taking into account possible risks and minimizing the possibility of their occurrence, are developed.

Ключові слова: логістика, ризики, управління, морський транспорт, транспортно-експедиторські послуги

Ключевые слова: логистика, риски, управление, морской транспорт, транспортно-экспедиторские услуги

Keywords: logistics, risks, management, marine transport, freight-forwarding services

ВСТУП

Однією з популярних логістичних послуг можна назвати контейнерні перевезення або ж перевезення вантажів морським транспортом. Незважаючи на за-требуваність цей вид вантажоперевезення по праву вважається одним з найбільш складних через свою логістичну специфіку. В цьому сенсі зростають також логістичні ризики. А у сфері водного транспорту – об'єкту підвищеної небезпеки – ця дефініція набуває особливого значення. Поняття «ризик» у сучасних дослідженнях пов'язують з невизначеністю, непередбачуваністю та випадковістю майбутніх подій. Деякі дослідники поняття ризик пов'язують з ймовірністю втрати прибутку [1].

Відомий фахівець у сфері логістичних ризиків проф. Г.Л. Бродецький визначає місце логістичних ризиків поряд з виробничими, фінансовими, комерційними, інноваційними, економічними, транспортними і політичними. Важливою ознакою пропонується вважати «логістичну» специфікацію ризиків, тобто приналежність до конкретних видів потоків, за допомогою яких встановлюються і реалізуються зв'язки у системі [2]. За логістичними ознаками ризики кваліфікуються відповідно за їх приналежністю до конкретних видів потоків як базових логістичних категорій.

При перевезенні вантажів морем на логістичні ризики значний вплив робить морський транспорт – специфічна галузь (сфера) людської діяльності у системі народногосподарського комплексу.

Галузь морських перевезень України має складну

структуру, що складається з морських торговельних портів, судноплавних компаній, організацій, що забезпечують контроль і нагляд за безпекою судноплавства, судноремонтних заводів, органів, що забезпечують безпеку судноплавства, а також наукових установ. Україна має майже 20 морських портів на узбережжі Чорного та Азовського морів, а також ряд річкових портів на Дніпрі і Дунаї. Більшість портів займаються перевезеннями безтарних вантажів, і тільки 3 мають значний обсяг операцій з контейнерами.

На сьогодні участь України в світовій морській торгівлі обмежується 4,5 млн. т. вантажів від її загальному обсягу. Саме такий обсяг вантажів перевозиться судами під Державним прапором України. Це відповідає рівню розвитку морської торгівлі, наприклад, Океанії.

В цілому, за останні 20 років частина вітчизняних перевізників експортно-імпортних вантажів в загальному обсязі скоротилася з 70 % до 7,5 %, що свідчить про необхідність розширення використання прогресивних технологій.

МЕТА РОБОТИ

Метою даної статті є вибір оптимального управління логістичними ризиками при перевезенні вантажів морем, визначення цих ризиків, їх оцінка, методи управління, що сприяють їх запобіганню.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дана стаття базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених, а також на матеріалах періодичних видань, статистичних збірниках. У роботі були вико-

ристані методи порівняння та узагальнення, аналізу і синтезу, системний підхід тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

На морські перевезення припадає значна частка зовнішньоторговельних вантажів Україні. Морський транспорт є одночасно експортером послуг, перевозячи вантажі іноземних фрахтувальників. Але особливо важливе значення морський транспорт має для зв'язку нашої країни із зарубіжними країнами, часто будучи єдиним видом транспорту, що дозволяє підтримувати з ними зв'язок.

У порівнянні з іншими видами транспорту, морський має ряд переваг, що обумовлені його техніко-економічними особливостями: високою провізною здатністю, практично необмеженою пропускнуою здатністю, порівняно невеликими капіталовкладеннями для освоєння природних водних шляхів, незначними витратами палива, більш низькою, у порівнянні з іншими видами транспорту, собівартістю перевезень вантажів. Основною сферою застосування водного транспорту є міжконтинентальні перевезення вантажів в районах, що мають судноплавні річки і вихід до моря [2].

У системі морського транспорту зберігається ряд не вирішених проблем, відсутня необхідна комплексність в управлінні розвитком і функціонуванням його транспортної системи. У період реформ водний транспорт фактично не розглядався як єдиний об'єкт державного управління. Для першого покоління програм розвитку транспорту був характерний традиційний галузевий підхід. Елементи комплексного планування розвитку транспорту, яке застосовувалося в радянський період, були втрачені.

На даний час структурні перетворення на водному транспорті не завершені. Значною мірою збереглися організаційні структури і економічні механізми, властиві плановій економіці. Присутність держави у сфері транспортної діяльності та державне регулювання окремих видів транспортної діяльності – надлишкові. Не завершено створення правової бази транспорту, адекватної ринковим умовам. Економічні та адміністративні механізми не завжди враховують специфіку транспортної діяльності в ринкових умовах. У використанні виробничих потужностей діючих інфраструктурних об'єктів спостерігається посилення нерівномірності. Зростання об'ємних показників транспортного сектора призвів до виникнення ряду проблем у розвитку транспортної інфраструктури та основних фондів в цілому, які, як показує досвід зарубіжних країн, будуть посилюватися у міру економічного зростання. Ці дисбаланси є не просто причиною незручностей – вони неприйнятні для зростаючої суспільної свідомості, суперечать концепції сталого розвитку.

Значна частина інфраструктурних об'єктів працює з перевищенням номінального завантаження. Разом з тим існують об'єкти, оптимальне завантаження яких не може бути досягнутим у середньостроковій перспективі. У більшості експлуатованих транспортних засобів, у тому числі і нових, недостатній технологічний рівень і техніко-економічні характеристики. У транспортній інфраструктурі найбільш істотно відставання в застосуванні сучасних транспортних

технологій, а також в інформатизації транспорту [3].

Наслідком цього на внутрішньому ринку є недостатня якість надаваних послуг, високий рівень витрат, збереження неприпустимо високих показників транспортної аварійності і негативного екологічного впливу транспорту.

У зв'язку з цим необхідно виділити основні фактори, що роблять безпосередній вплив на систему державного управління морським флотом у сфері логістичних ризиків:

- не завершене нормативне регулювання діяльності на морському транспорті;

- повільно йдуть процеси внесення змін у законодавство, що негативно відбивається на проведенні наглядових і контрольних заходів;

- залишаються неврегульованими багато питань застосування норм міжнародного права на території України;

- внутрішнє законодавство про технічний нагляд, про відповідальність за шкоду по забрудненню моря та ряд інших з точки зору суспільної безпеки вимагає в ряді випадків доопрацювання.

- не до кінця сформована методологічна основа практичної діяльності державних контролюючих органів;

- викликає побоювання рівень корупції в середовищі чиновників державних контролюючих служб водного транспорту;

- однією з найбільш гострих залишається проблема кваліфікованих кадрів, адже саме людський фактор у 70 % випадків є основним в аварійних ситуаціях на водному транспорті.

Кадрове забезпечення морської діяльності – найважливіша складова національної морської політики. Одним з найголовніших її принципів слід назвати збереження та вдосконалення підготовки кадрів.

Україна входить до числа країн, які є «постачальниками» моряків на світовий кадровий ринок. Парадокс полягає в тому, що свої потреби задовольняються за залишковим принципом. Беручи до уваги передбачуване зростання тоннажу російського флоту, а також потреби компаній, зайнятих видобутком вуглеводневої сировини на бурових платформах, проблема може обернутися справжньою кризою.

Вищеназвані факти змушують економістів розробляти методичні підходи до оцінки людського фактора у системі управління ризиками в судноплавних компаніях [4].

Дані свідчать про збільшення аварійності за всіма роками спостережень. Зниження аварійності – основне завдання, яке стоїть перед державою та її контролюючими органами в цій сфері.

Існує думка, що зростання аварійності значною мірою викликане загальним старінням флоту, середній вік суден якого становить 21–22 роки. І що з часом старі суду будуть списані, їх замінить нове поповнення, і рівень аварійності сам по собі знизиться до прийнятної. Але, по-перше, класифікаційні товариства стежать за безпекою судна протягом усього періоду його експлуатації, вимагаючи заміни елементів корпусу і деталей суднових механізмів, якщо їх зношення перевищують гранично допустимі значення. По-друге, частина аварійних випадків, таких як

зіткнення, посадка на міліну і ряд інших, безпосередньо не пов'язані з віком судна. Таким чином, ця думка представляється спірною, а значне зростання аварійних випадків за останні 10-15 років не може бути пов'язаним тільки з цим фактором.

Тим не менш, старіння морського транспортного судна обумовлює необхідність вирішення дуже важливих проблем практично для всіх суб'єктів торговельного мореплавства: судноплавних і страхових компаній, класифікаційних товариств, міжнародних організацій, що здійснюють контроль за безпекою мореплавання тощо. Зокрема, зважаючи на зниження економічної ефективності експлуатації морських суден у міру їх старіння, для судноплавних компаній важливого значення набуває вирішення питання про визначення оптимального терміну експлуатації судна і вироблення науково-обґрунтованого підходу до проблеми оновлення флоту. Перед страховими компаніями старіння морських суден ставить питання про обґрунтування розміру страхових премій в залежності від віку судна.

Вплив транспортних ризиків на ефективність логістичного ланцюга викликає необхідність виконання заходів, що обмежують небажані наслідки їх реалізації. Сукупність таких дій становить процес управління ризиками. Цей процес складається з певних процедур – визначення, вимірювання, контроль, фінансування (наприклад, право збереження майна, страхування, поділ ризиків). Їх метою є зменшення впливу негативних впливів на логістичні ланцюги доставки вантажів.

Керування транспортними ризиками повинно сприйматися як невід'ємна частина загального управління логістичною ланцюгом. Управління ризиками реалізується через узгоджені дії всіх учасників ланцюга.

Очевидно, що багатозначність факторів, які впливають на логістичні ризики при перевезенні вантажів морем, вимагають розробки моделі застосування практичними працівниками покрокової оцінки факторів, що виникають (або можуть виникнути) при аналізі морських логістичних ризиків.

Також реальним шляхом зниження числа ризикованих рішень, очевидно, може стати інформація для судового екіпажу і судовласників про ступінь ризику нанесення шкоди життю та здоров'ю людей, матеріальних збитків та забруднення навколишнього середовища при відмові основних елементів системи «судно-вантаж-людина».

На даний час чисельна оцінка ризику практично не проводиться або виконується тільки для окремих випадків. Знання «слабких місць» системи «судно-вантаж-людина» дозволило б екіпажу уникнути необґрунтованих ризиків. Враховуючи, що переважна більшість аварій та інцидентів пов'язано з людським фактором, дана інформація про найбільш імовірні небезпеки та їх розміри може зіграти вирішальну роль у забезпеченні безпеки мореплавання [5].

Таким чином, при впровадженні в практику чисельної оцінки логістичних ризиків можна очікувати зниження аварійності українських суден за рахунок прояву наступних факторів:

– по-перше, знання величини ризику (ступеня

безпеки) зменшує число необґрунтованих ризикованих рішень, дозволяючи судовому екіпажу та судовласнику передбачити додаткові заходи безпеки, що зменшує вірогідність виникнення аварійного випадку або розмір можливого від нього шкоди;

– по-друге, підвищується якість нагляду за суднами з боку інспекцій та органів державного контролю;

– по-третє, підвищується ефективність «Системи управління безпечністю» (СУБ), створеної відповідно до вимог МКУБ.

– по-четверте, з'являються додаткові економічні важелі щодо підвищення безпеки суден.

Як правило, споживач продукції віддає перевагу послугам (товарам) виробників, які відомих і які добре зарекомендували себе, або здійснює вибір на підставі оптимального для нього співвідношення ціна / якість. Тому фрахтувальник, швидше за все, вибере перевізника з прийнятним рівнем ризику. Це, в свою чергу, змусить перевізників з високим рівнем ризику підвищувати безпеку суден, щоб не втратити свій сектор на ринку перевезень. Крім того, страхові компанії зможуть уникнути необґрунтовано високих страхових виплат при страхуванні суден з високим рівнем ризику і призначати для них більш високі страхові ставки, що також стане стимулом для судовласників у підвищенні безпеки судна.

Підсумковим документом щодо оцінки ризиків може бути, наприклад, паспорт безпеки. Цей вид документа є інформаційним, що надає відомості про можливі небезпеки, пов'язані з даним об'єктом, продукцією або речовиною.

Формуляр / журнал / паспорт безпеки судна дозволить би сторонам, які мають відношення до морського транспорту (фрахтувальника, страховикам, судовому екіпажу, портовій владі і т.д.), отримувати інформацію про ступінь безпеки пропонованих їм послуг з вантажно-пасажирським перевезенням, а також знати найбільш уразливі місця.

Вищезазваний документ призначається для вирішення наступних завдань:

– визначення ризику виникнення аварійних випадків з нанесенням шкоди екіпажу, пасажиром, акваторії, судну і вантажу при відмові основних елементів (модулів) системи «судно-вантаж-людина»;

– оцінки можливих наслідків аварійних випадків;

– оцінки готовності екіпажу і технічних засобів судна до попередження виникнення аварійних випадків;

– оцінки ефективності заходів щодо зниження ризику виникнення і пом'якшення наслідків аварійних випадків.

Пропоновані підходи класифікації і визначення транспортно-логістичних ризиків у сфері перевезень вантажів морським транспортом дозволять працівникам транспортно-логістичних компаній приймати обґрунтовані стратегічні рішення у виборі маршрутів транспортування вантажів і транспортних засобів.

ВИСНОВКИ

Основними напрямками управління ризиками у логістичній діяльності при перевезенні морським транспортом можуть бути: формування єдиного комплексу методів і моделей прогнозування ризико-

вих потоків; моделювання надійності роботи окремого порту і ланцюжків поставок як цілісного механізму, що забезпечує отримання достовірної оцінки ресурсів і ринкової можливості; моделювання процесу управління ризиковими потоками з урахуванням організації, а також режиму руху матеріальних ресурсів і супутніх потоків.

Список використаних джерел

1. Яшків Д.С. Методи оптимізації в управлінні логістичними ризиками промислових підприємств / Д.С. Яшків // Економіка: реалії часу. – 2016. – № 5 (27). – 52–58.

2. Бродецкий Г.Л. Управление рисками в логистике: учеб. пособие. / Г.Л. Бродецкий. – М.: Академия,

2010. – С. 5–23.

3. Дороховський О.М. Проблеми та перспективи розвитку транспортно-логістичної системи України / О.М. Дороховський // Экономика и управление. – 2012. – № 5. – С. 60–65.

4. Дюмулен И.И. международная торговля услугами / И.И. Дюмулен. – М.: ЗАО «Экономика», 2003. – 315 с.

5. Гальчинський А.С. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015) Шляхом Європейської інтеграції / А.С. Гальчинський, В.М. Заєць та ін. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

КЛИМЕНКО

Артем Олегович

klimenkovchus@gmail.com

УДК 338.242

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТINSTITUTIONALIZATION OF INNOVATIVE ENTERPRISE:
THEORETICAL ASPECTS

студент, Дніпровський
національний університет
імені Олеся Гончара

У статті розкрито теоретичні аспекти інституціоналізації інноваційного підприємства. Присвячено увагу практичному та теоретичному доробку вчених, які досліджували дану тему. Констатовано, що центральним фактором при формуванні тривалих коливань у всіх сферах економічного життя є інновації. Окреслено наслідки розвитку інституційного потенціалу та умови розвитку функціонування інституційного середовища в рамках інноваційного підприємництва. Наведено практичні рекомендації, щодо забезпечення інноваційних проектів фінансовими ресурсами. Визначено перспективні напрямки подальших досліджень в рамках окресленої проблематики.

В статье раскрыты теоретические аспекты институционализации инновационного предприятия. Уделено внимание практическим и теоретическим наработкам ученых, исследовавших данную тему. Констатировано, что центральным фактором при формировании длительных колебаний во всех сферах экономической жизни являются инновации. Определены последствия развития институционального потенциала и условия развития функционирования институциональной среды в рамках инновационного предпринимательства. Приведены практические рекомендации по обеспечению инновационных проектов финансовыми ресурсами. Определены перспективные направления дальнейших исследований в рамках этой проблематики.

The article deals with theoretical aspects of institutionalization of innovation enterprise. The attention was paid to the practical and theoretical work of the scientists who studied this topic. It was stated that the main factor in the formation of prolonged fluctuations in all spheres of economic life is innovation. The consequences of the development of institutional capacity and conditions for the development of the functioning of the institutional environment within the framework of innovation entrepreneurship are outlined. Practical recommendations for providing innovative projects with financial resources are given. The perspective directions of further researches in the framework of the outlined problems are determined.

Ключові слова: інновація, інноваційна активність, інноваційна діяльність, інноваційний проект, інвестиції, інвестиційна діяльність, конкурентоспроможність, новації, підприємство, ефективність

Ключевые слова: инновация, инновационная активность, инновационная деятельность, инновационный проект, инвестиции, инвестиционная деятельность, конкурентоспособность, новации, предприятие, эффективность

Keywords: innovation, innovation activity, innovation activity, innovation project, investment, investment activity, competitiveness, innovations, enterprise, efficiency

---

ВСТУП

Стратегічним завданням української економіки на найближчу перспективу є перехід на інноваційну модель розвитку. Важливим структурним чинником інноваційного розвитку є нагромадження капіталу, динаміку та збалансованість якого визначає його технологічна та економічна ефективність.

Нині для українського підприємництва настає ви-

рішальний момент, коли процес інституціоналізації інноваційного підприємництва може дозволити вийти на новий рівень. Піднята проблема не є поза увагою науки, а ґрунтовно досліджується.

Вітчизняна інституціональна парадигма формується під впливом фундаментальних і прикладних досліджень М. Туган-Барановського, Р. Капелюшнікова, А. Чухна, В. Гейця, А. Гриценка, Т. Гайдая, В. Якубенка, В. Тамбовцева, В. Радасва, С. Кірдіної, А. Шастітко,

В. Вольчика, П. Саблука, В. Юрчишина, М. Маліка, С. Кваші, В. Месель-Веселяка, М. Дем'яненка, О. Шпи-чака, В. Зіновчука, Т. Осташко, М. Латиніна, О. Мороз, М. Йохна, М. Корецького, А. Мазура, Ю. Лопатинського та ін.

МЕТА РОБОТИ полягає у теоретико-методологічному дослідженні процесу інституціоналізації інноваційного підприємництва в теоретичному аспекті як процесу вдосконалення методів підприємництва.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У роботі використані методи системного та комплексного підходу, а також традиційні методи наукового пізнання економічних явищ і процесів, а саме порівняння, теоретичного узагальнення, аналізу, синтезу, систематизації.

Постановка проблеми

Економічний розвиток України відбувається досить суперечливо. В останні роки були забезпечені його відносно високі темпи, разом з тим не вдалося вирішити важливі макроекономічні, структурні й інституціональні проблеми, які не дозволяють надати економічному розвитку нової якості. Кризові явища у світовій економіці загострили ці проблеми й довели необхідність проведення насамперед інституціональних змін як умов подолання кризи та подальших економічних перетворень.

Стратегічним завданням української економіки на найближчу перспективу є перехід на інноваційну модель розвитку. Важливим структурним чинником інноваційного розвитку є нагромадження капіталу, динаміку та збалансованість якого визначає його технологічна та економічна ефективність.

Проте при застосуванні інституціонального аналізу проблема причинно-наслідкових зв'язків між формуванням і розвитком цілісної системи економічних відносин в інноваційній сфері, нагромадженням капіталу, реформуванням відносин власності, становленням ринкових інститутів, набуває логічної доказової бази.

Нині для українського підприємництва настає вирішальний момент, коли процес інституціоналізації інноваційного підприємництва може дозволити вийти на новий рівень.

Актуальність

Актуалізація та пріоритетність проблеми інституціоналізації економічного розвитку зумовлені рядом обставин, головною з яких є підвищення значущості інституціональних факторів. Сьогодні конкурентоспроможність національних економік і фірм все більше визначається здатністю до інновацій, сприйняття новітніх технологічних досягнень, в основі яких знаходяться людський, інтелектуальний та соціальний капітал, тобто певні якості робочої сили та мотивації робітників. Саме ця обставина створює економічні імперативи процесу інституціоналізації.

Сьогоднішні умови господарювання вимагають від українських підприємств адекватних механізмів реагування на динамічні зміни зовнішнього середовища, постійно зростаючі вимоги споживачів та велику конкуренцію на ринках.

Ефективна реалізація власності можлива, якщо

створений розвинутий інститут підприємництва, забезпечені специфікація та надійний захист прав власності на ресурси і результати їх використання, існують дієві стимули для ефективного використання ресурсів, нагромадження в інноваційному виробництві [7, 81].

Ще в кінці XIX ст. та першій половині XX ст. все-світньо відомими ученими Михайлом Туган-Барановським, Миколою Кондратьєвим і Йозефом Шумпетером були зроблені оригінальні інноваційні спостереження. Так, у своїй праці «Промислові кризи у сучасній Англії, їх причини і вплив на народне життя» (1894) Туган-Барановський, дослідивши різні підходи до пояснення технічного характеру економічного розвитку, зробив висновок, що не споживання керує виробництвом, а навпаки – виробництво управляє споживанням через нагромадження позичкового капіталу та його інвестування.

На думку українського ученого, позикові капітали поглинають наукові відкриття і технічні вдосконалення й підштовхують виробництво. Важливі успіхи в розкритті ролі інновацій у забезпеченні економічного розвитку були досягнуті ще представниками класичної політичної економії. Адам Сміт та Давид Рікардо при дослідженні механізму відтворення суспільного капіталу звертали увагу на роль в забезпеченні економічного розвитку, розвитку продуктивної сили праці «технічного прогресу» – саме цей термін вони використовували при розгляді теоретичних та практичних проблем економічного зростання.

Технічний прогрес зумовлює подальший поділ праці та вдосконалення спеціалізації робітників, що дозволяє підвищити продуктивність праці і збільшити обсяги виробництва. Вплив поділу праці і спеціалізації на підвищення продуктивності праці та нагромадження капіталу описаний у роботі А. Сміта «Дослідження природи та чинників багатства націй», у ній також досліджено роль нагромадження капіталу в розвитку виробництва. Ці положення в подальшому були розвинуті Д. Рікардо при дослідженні капіталістичного господарства як саморегульованої системи з ідеальними зворотними зв'язками для обґрунтування порівняльних переваг міжнародного поділу праці та спеціалізації країни [2, 20].

У представників неокласичної економічної теорії зустрічаються діаметрально протилежні оцінки ролі науки та технологій в економічному розвитку: від майже повного ігнорування до безперечного визнання. Починаючи від 70-90-х рр. XIX ст., коли на зміну класиків прийшли неокласики, і до 30-х рр. XX ст. останні більше уваги надавали вивченню не глобальних питань економічного розвитку, а дослідженню конкретних економічних проблем, серед яких важливе місце займали питання ціноутворення на окремих ринках та аналіз чинників впливу на нього. Зокрема, А. Маршалл увів в економічну теорію поняття еластичності попиту на споживчі товари. Л. Вальрас розробив систему загальної економічної рівноваги та її математичну інтерпретацію, де при дослідженні умов рівноваги фактор технологій вважався заданим. Але починаючи з середини XX ст. і донині проблема науково-технічного прогресу (НТП) перебуває в центрі уваги економічних теоретичних досліджень. Проведе-

ні аналітичні оцінювання росту ВВП по деяких країнах (передусім у США) показали, що вищі темпи його зростання порівняно з темпами збільшення використання таких ресурсів, як праця і капітал безпосередньо зумовлені науково-технічним прогресом [1, 121].

Невирішені раніше частини загальної проблеми

Досвід та рекомендації зарубіжних та вітчизняних вчених є беззаперечним, однак недостатньо з'ясованими є питання складових інституційного середовища інноваційного підприємництва та їх взаємодії один з одним.

Формулювання завдань та цілей статті

Процес розвитку певної організації повинен бути керованим. Засобом керованого розвитку є нововведення, які свідомо залучаються до виробничої культури й структури організації. Трансформація національної економіки значно посилила вимоги до якості теоретичного обґрунтування формування дієвих та сучасних механізмів державного управління, необхідні теоретичні розробки і рекомендації щодо сфери підприємництва подано в багатьох наукових працях.

Проте слід зазначити, що досягнення Україною якісно нових рівнів розвитку суспільства та економіки, посилення процесів світової глобалізації та посилення процесів конкуренції та спеціалізації країн, особливо з урахуванням проголошеного Україною курсу на євроінтеграцію, вимагає не тільки уточнення та формування нових завдань для системи державного управління, але й розуміння світових тенденцій та досвіду щодо досягнень національних політик країн у розвитку національного малого підприємництва [1, 54].

З часом увага теоретиків і практиків до проблем інноваційного підприємництва, внутрішнім джерелом та рушійною силою розвитку якого виступають розробка і впровадження нових технологій та застосування нововведень, посилюється.

Механізм, завдяки якому зайнятість стає таким перемикачем, можна описати в такий спосіб: впровадження нових технологій викликає до життя нові галузі.

На ранніх стадіях застосування піонерських технологій попит на робочу силу носить обмежений, проте інтенсивний характер. Це відбувається через те, що обсяги нового виробництва ще невеликі і потрібна не масова, а дуже кваліфікована, унікальна робоча сила. Але в цілому процес створення, розповсюдження та використання інновацій супроводжується всезростаючим попитом на діяльні кваліфіковані кадри, – як засіб активного використання і поширення знань та як чинник підвищення конкурентоспроможності виробництва і зростання ефективності інноваційної діяльності, на що звертають увагу і дослідники інноваційного підприємництва. Поступово обсяги виробництва зростають й увага акцентується на капітало-зберігаючій техніці, попит на робочу силу починає збільшуватися. Це зростання продовжується до насичення попиту, як на працю, так і на відповідні товари. Паралельно підвищується заробітна плата і зростають витрати. Виникає необхідність інновацій, що дозволяють зекономити працю. Відбувається відтік робочої сили, зниження заробітної плати і загального попиту,

тобто економічний спад.

Отже, центральним фактором при формуванні тривалих коливань у всіх сферах економічного життя є інновації.

РЕЗУЛЬТАТИ

Виклад основних результатів. Інноваційне підприємство є найважливішою складовою національної інноваційної системи, його головним завданням є перетворення інтелектуального продукту-новації на інновацію, що має ринковий потенціал, виступає чинником ефективності та конкурентоспроможності національної економіки. Однак для його ефективного розвитку є необхідним досконале функціонування всіх суб'єктів інституційного середовища, в якому воно перебуває, а також налагоджена взаємодія одного з іншим.

Неможна стверджувати, що вплив на розвиток інноваційного підприємства йде лише з боку інститутів, адже інноваційне підприємство зі зростанням ступеня свого розвитку, слід розглядати як фактор забезпечення розвитку вищих технологічних укладів, а отже, як фактор сприяння науково-технічному прогресу, який змінює масштабність та впливовість окремих інститутів. Тому відбувається тісна взаємодія інноваційного підприємства з іншими інститутами, яка полягає у створенні інститутами сприятливих умов для суб'єктів інноваційного підприємства та, у разі їх успіху, локалізації інноваційної квазіренти в межах національної економіки, а отже, і рушійної сили економічного зростання країни [4, 117-118].

Важливим наслідком розвитку інституційного потенціалу, як частини стратегічного, є зниження ризикованості та невизначеності функціонування національного господарства шляхом встановлення правил визначення та вибору альтернатив економічної поведінки складових потенціалу. Норми і традиції в даному випадку використовуються як інструменти, що забезпечують структурованість і передбачуваність шляхів та результатів розвитку національної економіки. Норми та традиції в суспільстві дозволяють також приймати структуровані управлінські рішення, особливо стратегічного характеру, тому що спонукають економічних і соціальних агентів діяти відповідно встановлених на полі дій правил, норм, прав та обов'язків.

Особливе значення набуває розширення інституційного потенціалу у сфері контрактів та угод, які є основою підприємницької діяльності, соціального партнерства, взаємодії держави і бізнесу. Здійснення інституційних перетворень може бути проведено за одним з наступних підходів: конструктивним чи компромісним. При конструктивному підході відбувається побудоване на раціональних основах конструктивне оформлення політичної та економічної організації держави на основі застосування методів та моделей стратегічного управління, яке передбачає визначення мети та запланованих пріоритетних шляхів розвитку держави.

Конструктивний підхід разом із швидкими реформами І.Г. Манцуров називає революційною моделлю змін, усі інші комбінації з повільними реформами –

еволюційною моделлю. Компромісний підхід передбачає спонтанні ситуативні інституційні підходи вирішення проблем у сфері економіки чи політики в момент їх виникнення чи виявлення [6, 31-33].

Для забезпечення інноваційних проектів фінансовими ресурсами доцільно прискорити створення державних інноваційних фінансово-кредитних установ; створити інститут державного «посівного» фінансування інноваційних проектів; створити механізми державного гарантування та страхування кредитів, спрямованих на низько ризиковані інноваційні операції, наприклад, оновлення основних засобів, закупівлю ресурсозберігаючих технологій, розвиток персоналу; розробити систему податкового стимулювання інноваційної діяльності, зокрема, малого високотехнологічного бізнесу; провести комплекс заходів щодо сприяння розвитку венчурного підприємництва; ініціювати формування мережі місцевих інвестиційних компаній.

Важливим напрямком активізації стратегічного потенціалу виступає посилення дії інституційних інвесторів – суб'єктів ринку фінансових послуг, що виступають проміжною ланкою в інвестиційному процесі, перерозподіляючи фінансові ресурси шляхом капіталовкладень активів приватних інвесторів, що були попередньо акумульовані, з метою зростання їх вартості, отримання прибутку чи досягнення певного рівня соціальної збалансованості [5, 14].

ВИСНОВКИ

В основі інноваційного шляху розвитку інноваційної економіки лежить цілеспрямований процес пошуку, підготовка свідомості, реалізації і комерціалізації науково-технічних нововведень, які дозволяють підвищити ефективність суспільного виробництва, покращити життєдіяльність суспільства та особистості, включаючи високий ступінь захищеності індивіда [4, 51].

Інституціоналізація інноваційного підприємництва є необхідною для впровадження нових технологій, підвищення рівня якості продукції та ефективності виробництва.

Незважаючи на достатню кількість досліджень інституціоналізації інноваційного підприємництва. Подальші дослідження можна проводити в напрямі розроблення нових емпіричних моделей з метою аналізу взаємозв'язку між інституціональним розвитком і інвестиційним кліматом в Україні та здійснення інноваційної діяльності, а також вирішення проблем становлення інноваційної економіки.

Список використаних джерел

1. Артеменко В.В., Дідок В.В. Інноваційні процеси як один із шляхів розвитку малого підприємництва. // Сучасні проблеми економіки та підприємництва: Збірник наукових праць. – Випуск 5 (2). – Київ: ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2010. – 168 с.
2. В.В. Зянько. Інноваційне підприємство: сутність, механізми і форми розвитку. Монографія. – Вінниця: УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2008. – 397 с.
3. Вітлінський В.В. Економіка підприємств // В.В. Вітлінський – К.: ТОВ «Борисфен-М», 2006. – 336 с.
4. Гавриш Ю. Підвищення конкурентноспроможності через інноваційну діяльність // Сучасні проблеми економіки та підприємництва: Збірник наукових праць. – Випуск 11. – Київ: ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2013. – 320 с.
5. Гусев В.В., Гусева Я.В. Структуризация институционализации инновационного предпринимательства в России. – Москва: Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «МГУТУ им. К.Г. Разумовского» (Первый казачий университет), Россия, 2015. – 18 с.
6. Микитюк П.П., Крисько Ж.Л., Овсянюк-Бердідіна О.Ф., Скочилас С.М. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник. – Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015. – 224 с.
7. Мозолок Н.І. Институціоналізація інноваційного розвитку // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. Випуск 10. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я.І., 2015. – 404 с.

graduate student,
Shanghai University,
School of Economics

The international trade in services are dominated by developed countries that evolved to a knowledge based economy in which their technological development and the qualification of labor force are both subject to the supply and demand of services. The BRICS, mainly after the world economic crises of 2008, have gotten more attention because of its representativeness at the global economy and their increasing development in the international trade in services. Led by China, in 10 years, the group became one of the major players in the international trade in services, being the second main exporter and the main importer of services in the world. However, these countries keep facing deficits in this sector due its lack of capacity to fulfill its demand for services with qualified labor force. The center of international services, as analyzed, might remain in the United States and European Union but the BRICS are slowly paving its way and being more representative.

У міжнародній торгівлі послугами переважають розвинені країни, які у своєму розвитку досягли економіки, заснованої на знаннях, у якій технологічний розвиток та кваліфікація робочої сили залежать як від пропозиції, так і від попиту на послуги. Країнам БРІКС, головним чином після світової економічної кризи 2008 року, приділяли більше уваги через їх представленість у світовій економіці та посилення розвитку міжнародної торгівлі послугами. На чолі з Китаєм, через 10 років група стала одним з основних гравців міжнародної торгівлі послугами, другим експортером та імпортером послуг у світі. Однак ці країни продовжують стикатися з дефіцитом у цьому секторі через нездатність задовольнити попит на послуги за допомогою кваліфікованої робочої сили. Згідно з проведеним аналізом, міжнародним центром послуг можуть залишитися Сполучені Штати та Євросоюз, але БРІКС поступово прокладає свій шлях і набуває ширшої представленості.

Keywords: international trade; services; BRICS

Ключові слова: міжнародна торгівля; послуги; БРІКС

INTRODUCTION

From the beginning of the XXI century, a profound transformation of the world production setting has becoming more evident. On the one hand, on the other hand, more strength and notoriety the phenomena of fragmentation and relocation of global production, as well as the outsourcing of various phases of the production process and increasingly services linked to it. On the other hand, there is a significant increase in trade and investment flows in light of these trends, and an increasing role of developing countries. Such panorama comes preparing the stage for the formation of global value chains in both manufacturing sectors and in services, usually characterized by the dominant presence of transnational corporations in their links [1].

Covering groups of companies that provide basic economic infrastructure, financial and social infrastructure and support for business development, the service sector has become increasingly important to the generation of income and employment in many different

countries. There is usually an increase in participation of services in gross domestic product (GDP), as well as an increase in the highest income countries' participation in trade international services. Many developed economies, such as the United States, Canada and many countries from the European Union, have most of their GDP composed by the third sector that is the representative of the services sector, and developing countries, as the most promising ones represented by Brazil, Russia, India, China and South Africa – also known as BRICS – have been facing the development of their services sector as they become more and more representative on their economy characterization and important for their GDP growth. Furthermore, the technological changes led to an enlargement of the tradable services that previously seen as unmarketable or difficult to trade such as education, accounting, health, advertising, research and development, legal and administrative services [2].

With that, the international trade in services has been growing at high rates for the last decade, and maintains strong expectations of expansion for years to come [1].

The United States and the European Union (EU) are the largest exporters of services in the world, with joint participation of more than 55 % of total trade in the sector in 2013, according to data from the United Nations Conference on Trade and Development [8]. Although the flow of international trade in services continue relatively concentrated, in recent years a significant increase in the participation of emerging economies, particularly of the BRICS (Brazil, Russia, India, China and South Africa), is noticeable. According to data from the Organization for Economic Cooperation and Development, the average annual growth in exports of services between 2003 and 2008 was 13.3 % in the OECD countries and 26.1 % in the BRICS, which denotes an increase in the relative importance of these countries in international trade in services. The developed countries have lost share in total exports of services in the world in the last decade, from 75.7 % in 2000 to 58,1 % in 2013, while developing countries expanded its share of 27.4 % in 2000 to 37,7 % in 2013 [5]. Moreover, services sectors can be particularly important in terms of employment, because many services are labour-intensive. In principle, the development of the labor-intensive sector can help reduce poverty by generating labour-intensive growth [6].

STUDY OBJECTIVE

This article aims at analyzing and characterizing the insertion of the BRICS countries in international trade in services. For this purpose, secondary data and indicators of international trade in services were examined. The available data bases of the World Trade Organization (WTO) [9], The Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) [5] and The United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) [8] and analytical literature on the subject of international trade in services are considered under this paper.

RESEARCH METHODS

Within the scientific research, the methods of analysis and synthesis, observation and generalization, induction and deduction, as well as systemic and structural approach are used.

RESEARCH FINDINGS

BRICS is an acronym for the combined economies of Brazil, Russia, India, China and South Africa. The group was originally coined in 2003 by Goldman Sachs, which speculates that by 2050 these four economies will be the most dominant. China and India will become the world's dominant suppliers of manufactured goods and services, respectively, while Brazil and Russia will become similarly dominant as suppliers of raw materials. Due to lower labour and production costs, many companies also cite BRIC as a source of foreign expansion opportunity, and promising economies in which to invest. South Africa was added to the list on April 13, 2011 creating BRICS. From 2000, when the term BRIC was coined, until 2009, when the first summit with the heads of state took place, many developments and events accelerated the process of "appearance", characterization as an alliance and greater participation of the new actors globally. One of the main events, and perhaps the most significant in terms of strengthening BRICS, was the global economic crisis that began in 2007 and deepened

in 2008 in the United States [10]. The group gained significant momentum as the financial crisis unfolded, particularly with the loss of space from the G7 to the financial G20 as the main international forum for financial affairs. Increasing its representation, now with a country on the African continent, the group attaches greater weight to agreements, declarations and joint positions [7].

The relative decentralization observed in international trade of goods with the increased participation of developing countries, particularly the BRICS, is also identified when analyzing the trade in services.

As it can be observed from Chart 1, besides the similar growth rate of exports in services presented by the United States and the total exports in services by the world, the other developed countries – United Kingdom, Germany, France and Japan, that together with the United States represent the five main agents of the international trade in services accordingly to the OECD (2016), presented average growth rate inferior than the world's growth rate. The BRICS, group of developing countries represented by Brazil, Russia, India, China and South Africa, together presented an average growth rate of 10%, more than 3% higher than the world's growth rate, and, besides South Africa, all its country presented average growth rate superior to the world's one.

Following the international trade in services analysis, similar characteristic can be observed when we talk about importing services, the American average growth from 2005 to 2015 was 5.6 %, inferior than the world's imports growth that was about 6.7% for the same period. As it can be observed from Chart 2, the other developed countries also presented average growth rate inferior than the world's growth rate for the period. The BRICS countries together presented an average growth rate of 11.3 %, more than 4 % higher than the world's growth rate, and, besides South Africa, all its country presented average growth rate superior to the world's one.

The accelerated world's growth of trade in services had in the BRICS countries one of its bases. With average growth of exports to the tune of 10 % between 2005 and 2015, the BRICS increased their exports participation in international trade in services in the period by 63 %, representing more than 11 % of global exports in the sector, being inferior only to the United States, as illustrated by Chart 3. It is worth mentioning, however, important disparities in the rates of growth of exports of services between the BRICS countries, with China leading growth in the group, with 15.7 % rate in the period followed by India, Brazil, Russia and South Africa, having the last presented growth rates lower than the world average. Thus, the asymmetries characteristics observed between the BRICS are clearly reflected in their integration in international trade in services.

The map presented on Figure 1 also helps to elucidate the participation of each country/group of countries at the exports in international trade in services.

Not just the BRICS's exports in services growth rate helped the latest developments of the international trade in services, but also its imports in services growth rate were equally important. With average growth of exports to the tune of 11.3 % between 2005 and 2015, the BRICS increased their imports participation in international trade in services in the period by 89 %, representing 17 % of

global imports in the sector, what put the BRICS together as the main actors in the imports of services at the world scenario, as illustrated by Chart 4. It is important to mention that the imports growth rate presented the same asymmetries as the exports rate by counting on China as

the leader and South Africa with low rate than the world's one.

The map presented in Figure 2 also helps to elucidate the participation of each country/group of countries at the imports in international trade in services.

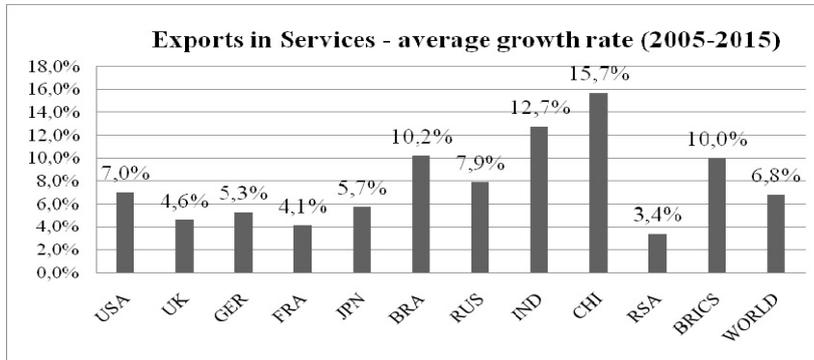

Chart 1. Exports in Services Average Growth (2005-2015) [composed by the author based on [9]]

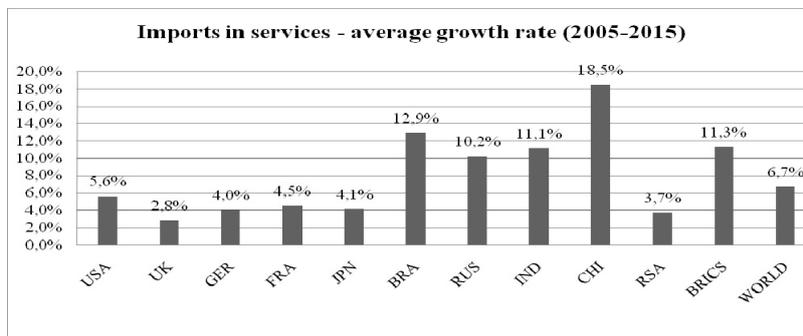

Chart 2. Imports in Services Average Growth (2005-2015) [composed by the author based on [9]]

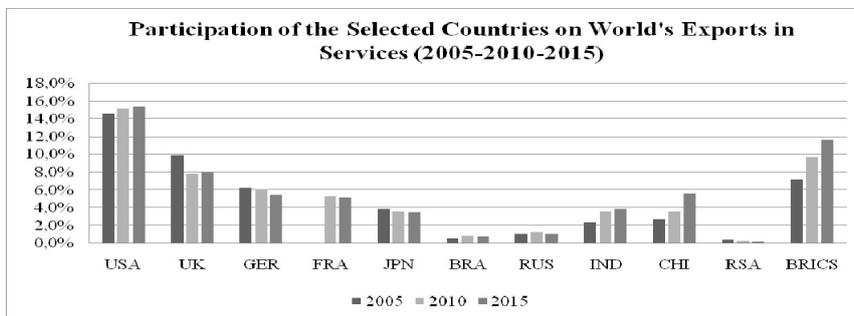

Chart 3. Participation of the Selected Countries on World's Exports in Services (2005-2010-2015) [composed by the author based on [9]]

Figure 1. Share in World Services Exports [composed by the author based on [9]]

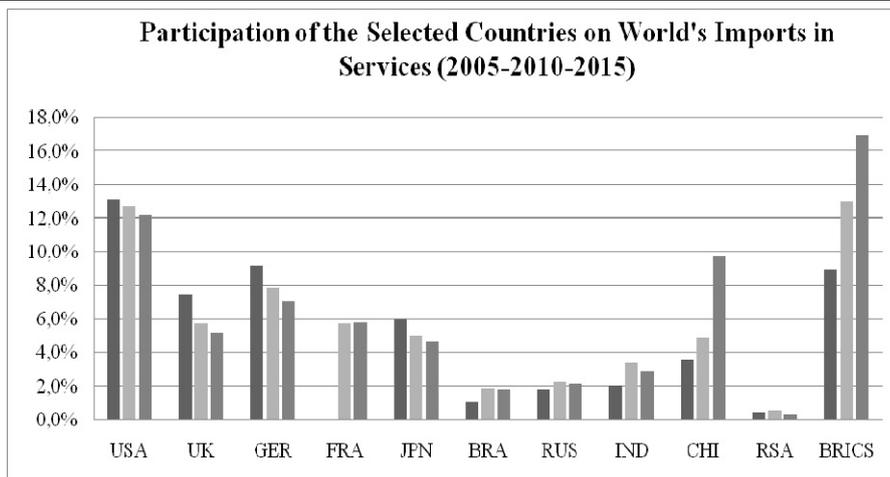

Chart 4. Participation of the Selected Countries on World's Exports in Services (2005-2010-2015) [composed by the author based on [9]]

Figure 2. Share in World Services Exports [composed by the author based on [9]]

Even with the increasing participation in the international trade in services, the BRICS countries, due to its characteristics of developing countries that are migrating from industrial economies to knowledge and service economies, demand more services than they can produce. The reason they don't produce as much services as they need relies on the relative low productivity on the service sector that these countries present when compared to developed nations. The developed countries, in majority, are considered knowledge and service economies, due their high level of education that allows their orientation towards an economy that produces high quality services with aggregated value. The developing countries, how-

ever, are unable to be fully inserted in this economy because of their relatively lower levels of technology development and qualification of labour force that limit their service production and trade. These characteristics affects the trade balance in international trade presented by these countries in which, with the exception of India that is a country that receives high investments from developed countries to install services center there, they face a continuous and increasing trade deficit, as can be observed on the Charts 5 to 9. A linear forecast trend line was traced for each countries' balance to emphasize its characteristic and tendency.

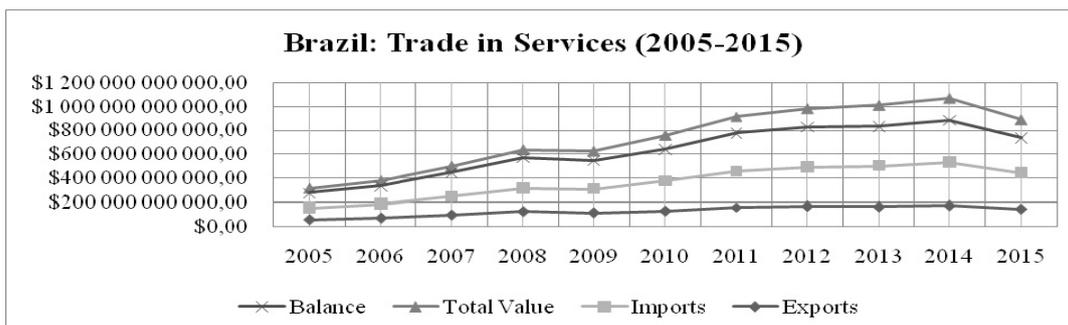

Chart 5. Brazilian Trade in Services (2005-2010) [composed by the author based on [9]]

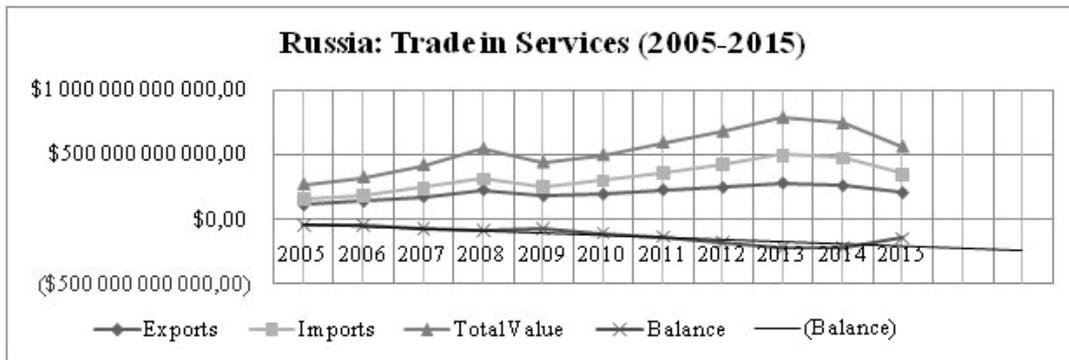

Chart 6. Russian Trade in Services (2005-2010) [composed by the author based on [9]]

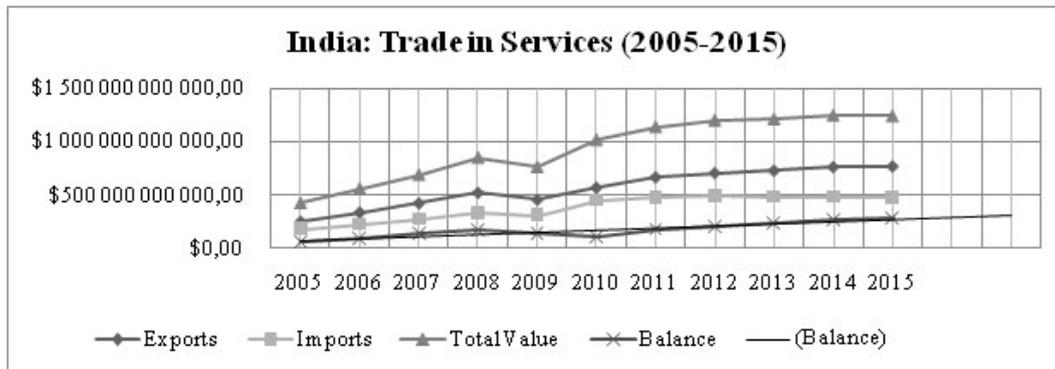

Chart 7. Indian Trade in Services (2005-2010) [composed by the author based on [9]]

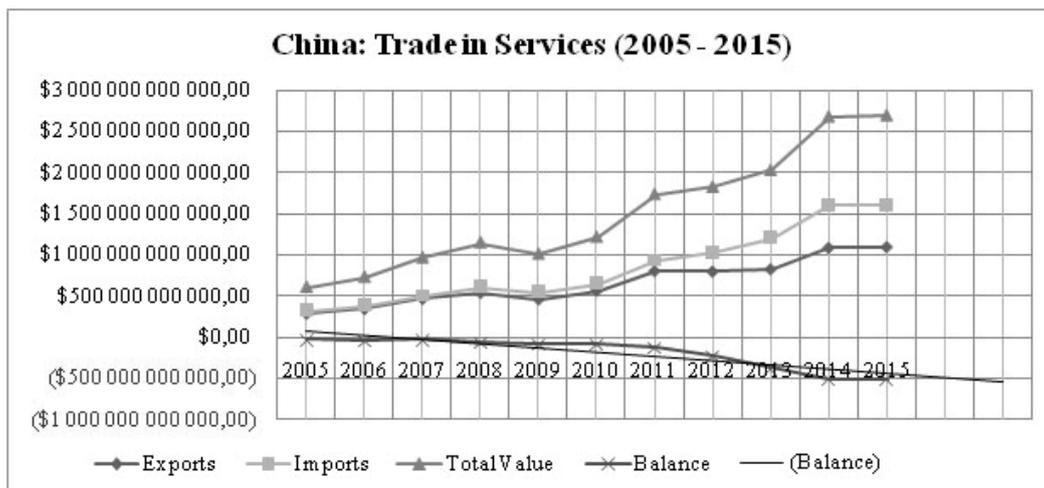

Chart 8. Chinese Trade in Services (2005-2010) [composed by the author based on [9]]

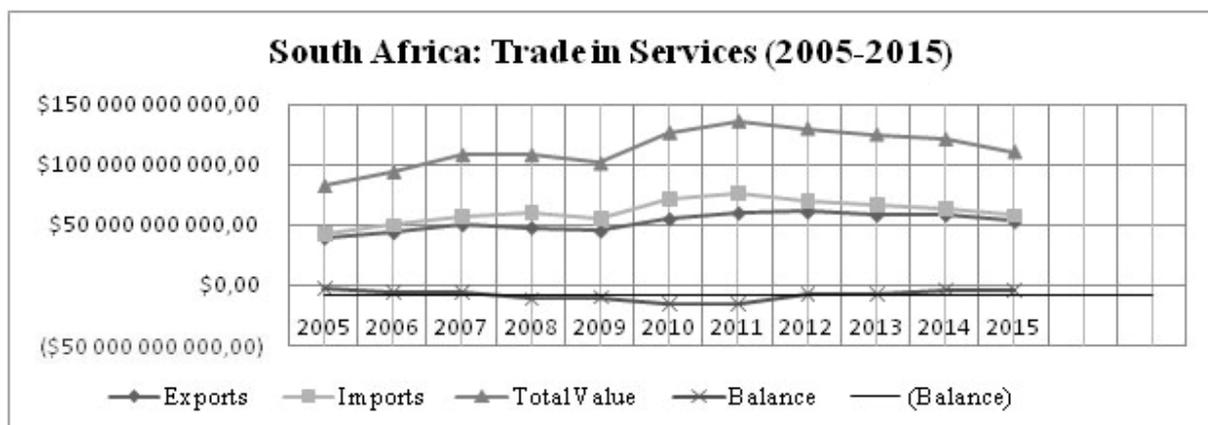

Chart 9. South African Trade in Services (2005-2010) [composed by the author based on [9]]

The developed nations hereby considered – United States, United Kingdom, Germany, France and Japan, on the other hand, maintained their superiority in the trade flow of international trade in services reinforcing their position as the center of the world in international trade in services and the high level of international competitiveness of their services companies.

CONCLUSION

Despite differences on the international trade in services between the BRICS countries, they have grown at rates higher than the world average and the main exporters and importers of services in the world (United States and European Union), increasing the percentage participation of the countries of the BRICS in global services from 7.2 % in 2005 to 11.7 % in 2015 considering the exports sphere; and from 9 % in 2005 to 17 % in 2015 considering the import perspective. However, the BRICS have amplified his deficit in the trade in services, with the exception of India, which came out of a deficit to a surplus position from 2004 and keep its position since then.

The results attest the centrality of the developed countries, mainly the United States and European Union countries, in international trade in services as well as high international competitiveness of companies from those countries, a position that seems little threatened by the increasing participation of the BRICS in the commercial competition in the service sector in general.

So, despite the increasing participation of the BRICS on international trade in services, the results indicate that the developed countries will continue to lead the exports and imports of services in the near future. Among the BRICS, only India and China seem to have ability to assume positions of greater prominence in trade in services, particularly in sectors such as computer and data processing, in the case of India, and transport and other business services to China. Brazil and Russia tend to find some room for expansion into other business services and the South Africa in the travel industry.

Finally, it should be kept in mind that the differences on the international trade in services between the BRICS is a potential source of conflicts of interest, which can be seen in multilateral for a such as the World Trade Organization (WTO), in the near future. The catch-up in the Chinese service sector is on the way and might create new points of tension in trade relations between China and the other BRICS. However, there is also the opportunity to expand complementarities, and consequent opening of trade negotiations between the countries of the group in specific sectors, such as transportation, travel, financial services, computer and data processing and other business services. This would assist in the creation

of a cooperative and positive agenda in the field of trade.

References

1. Lopez, A.; Niembro, A.; Ramos, D. O comercio mundial de servicios. *Revista Brasileira de Comercio Exterior*, year 25, n. 106, p. 6-18, jan./mar. 2011. [Electronic Resource]. – Retrieved from: http://www.funcex.org.br/publicacoes/rbce/material/rbce/106_ALANDR.pdf.
2. Marchetti, J.A. Developing countries in the WTO services negotiations. Geneva: WTO, 2004 (Staff Working Paper. ERSD-2004-06). [Electronic Resource]. – Retrieved from: https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd200406_e.htm.
3. Melo et al. O Setor de Serviços no Brasil: Uma Visão Global 1985/95. Texto para Discussão. Brasília: IPEA, 1998. [Electronic Resource]. – Retrieved from: http://repositorio.ipea.gov.br/bitstream/11058/2381/1/td_0549.pdf.
4. McCulloch, N.; Winters, A.L.; Cirera, X. Trade Liberalization and Poverty: A Handbook, Center for Economic Policy Research. Geneva: UNCTAD, 2001. [Electronic Resource]. – Retrieved from: http://vi.unctad.org/tapcd/papers_documents/mcculloch_winters_cirera_2001_trade_liberalization_poverty.pdf.
5. OECD. Trade in services (indicator). doi: 10.1787/3796b5f0-en. [Electronic Resource]. – Retrieved from: <https://data.oecd.org/trade/trade-in-services.htm#indicator-chart>.
6. Pereira, M.Z.; Bastos, S.Q.A.; Perobelli, F.S. Análise Sistemática do Setor de Serviços no Brasil. São Paulo: ANPEC, 2012. [Electronic Resource]. – Retrieved from: https://www.anpec.org.br/encontro/2012/inscricao/files_I/i8-ac6876c000d2a1800e31ee661218fc90.pdf.
7. Pfeifer, A. O Brasil, os BRICS e A Agenda Internacional. In: FUNAG (org.). O Brasil, os BRICS e a agenda internacional. Brasília: FUNAG, 2012, pp. 79-85. [Electronic Resource]. – Retrieved from: http://funag.gov.br/loja/download/1032-Brasil_os_BRICS_e_a_agenda_internacional_O.pdf.
8. UNCTAD. Data on Trade in Services. Geneva: UNCTAD, 2016. [Electronic Resource]. – Retrieved from: <http://unctad.org/en/Pages/DITC/Services/Statistics-on-services.aspx>.
9. WTO. Statistics: Trade in Commercial Services. Geneva: WTO, 2016. [Electronic Resource]. – Retrieved from: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/trade_serv_stat_e.htm.
10. Xavier, R. BRICS e A Ordem Internacional: O Debate Acadêmico. Monografia a Universidade Federal de Santa Catarina. Florianópolis, 2013. [Electronic Resource]. – Retrieved from: <http://cnm.ufsc.br/files/2014/01/Monografia-do-renato-Xavier.pdf>.

РАДІОНОВ

Юрій Денисович
radud@ukr.net

УДК 336.131

БЮДЖЕТНІ ВИДАТКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

BUDGET EXPENDITURES IN PROVIDING OF SOCIAL DEVELOPMENT

к.е.н., начальник відділу адаптації та імплементації міжнародних стандартів, моніторингу і аналізу у сфері державного фінансового контролю, Рахункова палата

Стаття присвячена визначенню ролі бюджетних видатків у суспільному розвитку. Розкривається економічна сутність видатків бюджету в соціально-економічному розвитку країни. Встановлено, що видатки бюджету є важливим інструментом економічного зростання, індикатором соціально-економічної політики держави. Кожна країна визначає структуру видатків бюджету виходячи з сформованих обсягів видатків і пріоритетів розвитку держави. Аналіз видатків у зарубіжних країнах показав, що ефективність їх використання є основою економічного зростання, мірилом достатку громадян.

Статья посвящена определению роли бюджетных расходов в общественном развитии. Раскрывается экономическая сущность расходов бюджета в социально-экономическом развитии страны. Установлено, что расходы бюджета являются важным инструментом экономического роста, индикатором социально-экономической политики государства. Каждая страна определяет структуру расходов бюджета исходя из сложившихся объемов расходов и приоритетов развития государства. Анализ расходов в зарубежных странах показал, что эффективность их использования является основой экономического роста, мерилем достатка граждан.

The article is devoted to the definition of the role of budgetary expenditures in social development. The economic essence of budget expenditures in the socio-economic development of the country is revealed. It has been established that budget expenditures are an important instrument of economic growth, an indicator of the socio-economic policy of the state. Each country defines the structure of budget expenditures on the basis of current expenditures and priorities of state development. An analysis of expenditures in foreign countries has shown that the effectiveness of their use is the basis of economic growth, the measure of citizens.

Ключові слова: бюджет, суспільство, бюджетні видатки, кошти, ефективність, соціально-економічний розвиток

Ключевые слова: бюджет, общество, бюджетные расходы, средства, эффективность, социально-экономическое развитие

Keywords: budget, society, budget expenditures, means, efficiency, socio-economic development

ВСТУП

Питання використання бюджетних видатків задля зміцнення і піднесення національної економіки завжди було важливим чинником суспільного розвитку. В сучасних умовах трансформації економіки України, це питання не втратило актуальності, а навпаки зросло його значущість, адже вкрай необхідно припинити деякі деградаційні процеси в галузях, стабілізувати економіку, забезпечити її розвиток та зростання, розв'язати низку проблем в економічній та соціальній сферах.

Дослідженню впливу видатків бюджету на суспільний розвиток присвячені праці багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців, зокрема О. Василика, М. Блауга, Дж. Кейнса, К. Павлюк, С. Циганова,

А. Шаха та ін.

Окреслене питання потребує подальшого вивчення і дослідження, оскільки управління видатками бюджету має бути ефективним аби забезпечувати раціональне використання обмежених бюджетних ресурсів отримуючи максимально можливий економічний або соціальний ефект. Орієнтація на високу результативність бюджетних видатків вимагає застосування нових підходів, методів та способів управління витратками, вивчення передового зарубіжного досвіду, а отже безперервно досліджуватись та вдосконалюватись.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є дослідження концептуальних поглядів, ролі і значення бюджетних видатків у забезпе-

ченні добробуту громадян, прискорення темпів економічного зростання, сприяння суспільному розвитку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Матеріальною та інформаційною основою роботи є праці вчених-економістів, матеріали періодичних видань, ресурси Internet.

При проведенні дослідження використовувалися методи структурного підходу, логічного аналізу, порівняння, системного узагальнення матеріалу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Держава розглядає видатки бюджету як важливе джерело забезпечення економічного зростання, інструмент вирішення складних соціально-економічних питань. Шляхом перерозподілу частини ВВП через бюджетну систему, держава використовує бюджетні видатки, як об'єктивну необхідність виконання власних організаційно-господарських функцій.

На нашу думку, бюджетні видатки є відображенням економічних відносин, які пов'язані з розподілом і перерозподілом ВВП, централізованих фондів грошових коштів зосереджених в бюджеті та їх цільового використання на реалізацію різноманітних соціально-економічних програм та заходів в межах бюджетної системи країни.

Бюджетні видатки є надзвичайно важливим інструментом регулювання суспільного розвитку, адже вони впливають на підвищення ефективності економіки. Фінанси спрямовані в економіку або соціальну сферу дають значний економічний ефект, сприяють зростанню продуктивності праці, збільшуючи доходи і відповідно забезпечуючи зростання видатків бюджету. Економічна сутність бюджетних видатків полягає в необхідності виконання державою своїх функцій і завдань.

В бюджетних видатках акумулюється значна частка новоствореної вартості (ВВП, що розподіляється і використовується у відповідності із ринковими законами суспільного розвитку (закону вартості, закону попиту і пропозиції, закону підвищення продуктивності праці, закону зростання потреб) для забезпечення розширеного відтворення і задоволення всезростаючих суспільних потреб.

Розподіл та перерозподіл частини ВВП є необхідною умовою формування централізованого фонду грошових коштів для потреб розширеного відтворення, задоволення інших інтересів суспільства, забезпечується перерозподіл коштів між галузями, секторами економіки, а також між регіонами країни.

Перерозподіл доходу бюджету через видатки обумовлений необхідністю передачі фінансових ресурсів з однієї сфери економіки до іншої, з одного регіону до іншого, згідно із пріоритетами і планами економічного і соціального розвитку країни, а також відповідно до затверджених державних, галузевих, регіональних програм і заходів соціально-економічного розвитку та формування основ економічних змін в суспільстві.

Фінансове забезпечення реалізації загальнодержавних програм соціального захисту населення здійснюється на рівні державного бюджету: або шляхом передбачення витрат безпосередньо в державному

бюджеті, або через урахування відповідних коштів при розрахунку обсягів міжбюджетних трансфертів [1].

Перерозподіл видатків між областями і регіонами, обумовлений різним рівнем економічного розвитку, нерівномірністю розміщення продуктивних сил, природних ресурсів, рівнем енерго- та фондоозброєності підприємств тощо. Зазвичай бюджетні видатки в умовах ринкової економіки, спрямовуються першочергово на підтримку державою тих сфер життєзабезпечення суспільства, які не достатньо цікавлять приватний сектор, зокрема: медицину, освіту, науку, культуру. Хоча варто відзначити, що останніми роками, приватні інвестиції все більше скеровуються в освіту, медицину. Все ж, ці галузі в основному фінансуються за рахунок бюджетних видатків. Крім того, питома вага видатків бюджету країни скеровується на забезпечення громадського порядку, державне управління, фінансування судової влади, сектор оборони.

Бюджетні видатки на оборону вказують, що держава турбується про підтримку і зміцнення обороноздатності країни. Адже, не всі нації можуть мати великі бюджетні видатки на оборону, а тому повинні розраховувати на регіональні альянси, щоб забезпечити боєздатність війська [2].

Як зазначив міністр оборони України С. Полторак, один солдат США коштує 510 тис. доларів США на рік, Великої Британії – 250 тис. фунтів стерлінгів, Німеччини – 220 тис. дол. США, Польщі – 100 тис. дол. США, Росії – 83 тис. дол. США, Литви – близько 80 тис. дол. США, Албанії – 20 тис. дол. США, а України: у 2017 р. – 8 тис. дол. США, у 2018 р. – 12 тис. дол. США [3]. З цього порівняння видно, що видатки на оборону, як і фінансування будь-яких інших заходів, програм соціально-економічного розвитку, визначаються ефективністю національної економіки, що прямо пропорційно відображається на фінансовій спроможності бюджету, можливостях забезпечити формування необхідних видатків на фінансування основних напрямків суспільного розвитку країни.

Вплив бюджетних видатків на суспільний розвиток проявляється в двох напрямках: в економічний розвиток і збільшення доходів бюджету та виконання важливих соціально-економічних завдань, які постають перед країною. В цій ситуації, бюджет, де формуються видатки на різні програми і заходи, виступає необхідним економічним інструментом і джерелом фінансового забезпечення прискореного розвитку пріоритетних галузей економіки країни.

Планування видатків бюджету є важливим чинником вирішення назрілих соціально-економічних проблем, щоб вивести економіку на нову траєкторію розвитку, стабілізувати фінансову систему.

Бюджетування це процес створення плану використання коштів. Формуючи цей план, заздалегідь визначається спроможність зробити щось необхідне і визначається достатність для цього коштів. Бюджетування видатків гарантує, що дотримуючись цього плану буде достатньо коштів на його реалізацію, що дасть можливість вийти з боргової ями [4].

Теоретичним мірилом використання бюджетних видатків, зокрема його стимулюючої ролі, застосування бюджетних важелів, інших підходів та методів

в посиленні ролі держави в регулюванні соціально-економічного розвитку сформовані Дж.М. Кейнсом [5]. Одним з важливих постулатів теорії Дж.М. Кейнса є необхідність державного втручання в економіку, формування видатків бюджету на інвестиції та поточне фінансування потреб суспільства. Практична реалізація цієї теорії у розвинутих країнах забезпечила утвердження державного регулювання економічного та соціального розвитку, формування системи оподаткування, видатків бюджету, державного замовлення та державного підприємництва. Кейсіанська доктрина державного регулювання у XX ст. істотно змінила уявлення про роль держави в економіці, її широке впровадження урядами різних країн, стало дієвим способом виходу з економічної кризи. Методи державного регулювання запропоновані Дж.М. Кейнсом допомогли багатьом країнам розробити власний механізм вирішення економічних проблем, дозволили США вийти з «Великої депресії».

Жодна країна, навіть світові лідери, не може обійтись без державного втручання в господарське життя суспільства, зокрема без бюджетних видатків на розвиток економіки [6].

Державне втручання в економіку розпочалось з набуття популярності меркантилістів, ідеологів участі держави в господарських процесах. Серед їх представників найбільш знаним є Т. Мен («Скарб Англії у зовнішній торгівлі або Баланс зовнішньої торгівлі»), А. Монкретьєн («Трактат політичної економії»), Г. Скаруффі («Роздуми про монету і справжню пропорційність між золотом і сріблом») та ін. [7]. Меркантилісти першими висунули ідею участі держави у господарському житті країни, що стало підґрунтям для сучасних економічних теорій та систем світу, а також активного залучення видатків у регулюванні економічного розвитку.

Бюджетні видатки, їх обсяг і структура визначають швидкість і якість економічного зростання. Ефективний перерозподіл бюджетних ресурсів в межах бюджетної системи країни є свідченням ефективності управлінської діяльності держави, високого ступеня ефективності використання державної власності.

Вагомий вплив бюджетних видатків на економіку країни й відповідно суспільний розвиток проявляється в тому, що бюджетні кошти прискорюють науково-технічний прогрес. Створення принципово нового механізму бюджетного фінансування науки, зосередження на результатах, наприклад удосконалення державної системи підготовки і перепідготовки кадрів, використання пільгового режиму оподаткування в частині адміністрування податків від реалізації нових видів продукції. Формування основ для поширення знань, інформаційних технологій та застосування інтелектуальної праці покликані стимулювати наукові відкриття і нові технічні досягнення, скорочувати строки їх впровадження у виробництво, що служить катализатором прискорення науково-технічного прогресу.

Сьогодні в ринковій економіці, не лише держава, а кожне підприємство, фірма, компанія формує власну політику використання бюджету для досягнення ефективних бізнес-цілей та операційних планів. Бюджет регулярно оцінюється з урахуванням фактичних

показників діяльності, щоб забезпечити вирівнювання та допомогти визначити потенційні витрати, розриви грошових потоків, можливості для економії та сценарії майбутніх прибутків [8].

Річний план видатків комерційного підприємства чітко відображається у бюджетних видатках. Основна мета бюджетних видатків – визначити економічну політику стосовно фінансових витрат, спрямованих на інфраструктурні та технічні цілі, включаючи їх формування та підтримку.

Значна сума коштів спрямовується на капітальні видатки, які держава або будь-яка компанія інвестує в проекти та довгострокові активи. Інвестування в капітальні видатки передбачає фінансову оцінку щодо визначення рентабельності інвестиційних цілей та проведення якісного аналізу виконання проекту та команди, яка реалізує цей проект. Бюджетні видатки інвестуються в довгострокові активи, зокрема створення спільних підприємств, оновлення основних фондів, створення нових продуктів, освоєння нових ринків збуту, проведення досліджень та конструкторських розробок, реалізація маркетингових програм та елементів інформаційних технологій [9].

На відміну від комерційних підприємств, уряди країн, в бюджетних видатках детально розраховують свої потенційні витрати. Зокрема, передбачають видатки на утримання різних міністерств та відомств, врахування поданих заявок, фінансових надходжень до бюджету та обсягу видатків [10].

Наприклад, асигнування передбачені у державному бюджеті Грузії на 2018 рік визначені у розмірі 12 млрд. 364,5 млн. ларі, в тому числі бюджетні кошти – 10 млрд. 911,5 млн. ларі, гранти – 165 млн. ларі, а кредити – 1 млрд. 288 млн. ларі. Найбільше фінансування у 2018 р. отримало Міністерство праці, охорони здоров'я і соціального захисту, Міністерство регіонального розвитку і інфраструктури Грузії, а також Міністерство освіти і науки. Зокрема, фінансування Міністерства охорони здоров'я зросло в порівнянні з 2017 р. на 111,2 млн. ларі і склало 3 млрд. 527 млн. ларі, в тому числі на соціальне забезпечення і пенсійні гарантії спрямовано 2 млрд. 463,2 млн. ларі, а на програми охорони здоров'я – 982,8 млн. ларі. Міністерство регіонального розвитку і інфраструктури збільшило видатки на 572 млн. ларі і загалом становить 1 млрд. 830 млн. ларі. Фінансування Міністерства освіти і науки зросло на 62,6 млн. ларі і становить 1 млрд. 178,8 млн. ларі. Зменшилось фінансування Міноборони, економіки та стійкого розвитку, а також Міністерство енергетики. Зокрема, бюджет Міноборони у 2018 р. становить 702 млн. ларі проти 748 млн. ларі, виділених у 2017 р.. Фінансування Мін-економіки скорочено приміром на 116 млн. ларі і в 2018 р. становить 253,8 млн. ларі. Міністерство енергетики теж зменшено фінансування на 1 млн. ларі і загалом становить 131 млн. ларі [11]. Розподіл видатків державного бюджету Грузії свідчить, що кожна країна вибирає власні пріоритети розвитку і відповідно формує структуру бюджетних видатків і напрямків використання коштів.

Бюджет Євросоюзу скеровується на різні програми, починаючи з розвитку сільської місцевості, охорони навколишнього природного середовища, захис-

ту зовнішніх кордонів та заохочення прав людини. Єврокомісія, європейська рада і європарламент беруть участь у визначенні розміру бюджету та розподілі бюджетних видатків. Єврокомісія відповідає за видатки бюджету ЄС. Країни-члени ЄС та Єврокомісія поділяють відповідальність за 80 % бюджету Євросоюзу. Наприклад, у 2017 р. бюджет ЄС становив 157,9 млрд. євро [12].

Єврокомісія подає бюджет до європейської ради та парламенту, які його розглядають і вносять пропозиції до обсягу видатків і структури, якщо вони не погоджуються, вони повинні розробити компромісне рішення. Щороку в бюджеті ЄС вказуються суми і обсяг видатків, погоджені заздалегідь, відповідно до плану, відомого, як багаторічна фінансова структура. Це дозволяє ЄС планувати свої фінансові програми ефективно протягом наступних років, наприклад з 2014 р. до 2020 р. [12].

На Єврокомісії лежить повна відповідальність за розподіл видатків бюджету ЄС. Однак, національні уряди контролюють близько 80 % коштів ЄС. У випадку здійснення необґрунтованих платежів, Єврокомісія співпрацює з зацікавленими країнами-членами ЄС, щоб повернути кошти до бюджету. Для забезпечення прозорості, компанії, які отримують фінансування з ЄС постійно знаходяться у відкритому доступі.

До речі, посадові особи, які свідомо чи ні, але брали участь у порушеннях та нанесенні витрат, що перевищують передбачені асигнування, несуть цивільну відповідальність спільно або окремо за ці витрати і

допущені порушення. Така посадова особа, директор або працівник, якого визнано таким, що брав участь у порушенні, негайно позбавляється посади та роботи [13].

Найбільша частка видатків бюджету ЄС йде на створення нових робочих місць та зменшення економічних прогалин між різними регіонами ЄС. Сільське господарство, розвиток сільських районів, рибальство та охорона навколишнього середовища також отримують значну частку видатків бюджету. Крім того, кошти спрямовуються на боротьбу з тероризмом, організованою злочинністю та нелегальною імміграцією [12].

Кожен національний уряд у західноєвропейських країнах, який прийшов до влади і формує бюджетну політику ознайомлюється з планами доходів і видатків бюджету, очікуваними національними і міжнародними процесами протягом років їхньої каденції. Уряд приймає правила здійснення бюджетної політики, яка сформована попередниками і ці правила розроблені таким чином, щоб фінансова політика реалізовувалась відповідально [14].

Як правило, бюджетні видатки концентруються на пріоритетних напрямках розвитку країни, регіону, міста. Наприклад, в бюджеті іспанської столиці м. Мадрид, у 2017 р., видатки були зосереджені на важливих державних послугах (охороні здоров'я, освіті та соціальній сфері), інвестиціях у транспорт, інфраструктуру, що становить майже 75 % загального бюджету міста [15].

Таблиця 1

Структура видатків бюджету м. Мадрид у 2017 р. [складено автором за [15]]

<i>Основні напрямки видатків</i>	<i>млн. євро</i>
Медицина	7.636
Освіта і молодіжний спорт	4.539
Транспорт, житлова інфраструктура	1.791
Соціальні питання	1.586
Представництво і правосуддя	768
Політика зайнятості	443
Екологія	389
Економіка і скарбниця	332
Інші сектори	205
Культура і туризм	133
Асамблея	29
Аудиторська палата	10
Головування в громаді м. Мадрид	1
Всього	2325.552

Проведений нами аналіз видатків бюджету м. Мадрид показав, що в основному питома вага видатків спрямована на основні засади розвитку медичної галузі, тобто формування здорової нації, покращення житлових умов, розвиток транспортної інфраструктури, вирішення соціальних питань. Таким чином, безпосереднім отримувачем значної частки бюджетних видатків є окремі громадяни іспанської столиці або суспільство в цілому.

Анвар Шах у науковій праці «Аналіз публічних видатків», урядові видатки класифікує за рахунок ідентифікації отримувачів. Специфічні видатки, такі як трансферти на придбання деяких державних по-

слуг (таких як охорона здоров'я та освіта) можуть бути призначені конкретним особам і видатки на ці програми можна додати до домогосподарств. Загальні видатки (наприклад, захист країни, правопорядок та управління), це видатки, де не можна ідентифікувати особу, окремого бенефіціара, а виграє все суспільство [16]. В цій ситуації користувачем є не окремі індивіди, а суспільство, тобто, видатки спрямовуються на виробництво суспільних благ, якими користуються усі члени даної громади.

Кожна країна виробляє власний алгоритм, як формування видатків так і механізмів і способів їх розподілу на суспільні потреби. Наприклад, уряд канад-

ської провінції Квебек проводить стратегічний огляд видатків. Мета цього огляду полягає у визначенні актуальності, результативності та ефективності механізмів надання урядових коштів. У 2016-2017 рр. з метою підтримки інвестицій та інновацій розроблено керівні принципи, які допомогли департаментам та органам провінції оновити програми фінансової допомоги, підвищити продуктивність праці, що є корисним для усіх мешканців Квебеку [17].

До речі, в розвинутих країнах питання ефективності та результативності використання бюджетних видатків стоїть досить гостро, тому суворе бюджетне планування, обґрунтування та управління видатками є запорукою їх результативного використання і досягнення значних успіхів.

Суворе управління бюджетними видатками за останні три роки зробили Квебек більш перспективним, адже уряд досяг більшої довіри від своїх мешканців, оскільки пропонує громадянам послуги, яких вони прагнуть і які відповідають їхнім потребам. Ця суворість дала можливість вкладати кошти в ті послуги, що сприяють кращій якості життя, при цьому поважаючи здатність платників сплачувати податки. Протягом 2017-2018 рр. з'явилась краща динаміка в просуванні проєктів, зокрема в охороні здоров'я, забезпечення якісним житлом сімей, що її потребують. Створення сучасної інфраструктури в освіті, підтримка заходів, що забезпечують безпечність дорожнього руху. Реалізація цих та інших проєктів дає можливість надавати якісні суспільні блага і послуги, а сучасна інфраструктура позитивно впливає на якість життя громадян [17].

З цього приводу О.Д. Василик зазначає, видатки бюджету на фінансування заходів з охорони здоров'я мають важливе соціальне значення [18]. На наш погляд, вирішення значних соціальних проблем позитивно впливає на економічні процеси, підвищується продуктивність праці, що сприяє ефективному суспільному розвитку.

У звіті видатків уряду Ірландії за 2017 р. наголошується на необхідності обережного та відповідального підходу до політики видатків. Ця потреба в надійності державних фінансів стала ще більш очевидною після рішення Великобританії про вихід з ЄС. Відновлення економіки потребує реального збільшення видатків бюджету, проте, це може продовжуватись на стабільному рівні на основі досягнення як економічних, так і соціальних цілей для більш справедливого та більш інклюзивного суспільного розвитку. Політика видатків заснована на взаємоповазі і взаємодоповненні посилює досягнення економічних цілей та забезпечує соціальні пріоритети, що згуртовує суспільство, громаду в межах можливостей і розвитку економіки [19].

Проведений аналіз зарубіжного досвіду показав, що для забезпечення прискореного економічного розвитку, необхідно першочергово визначити пріоритети, які важливі для суспільства і в короткостроковій перспективі матимуть найбільший соціально-економічний ефект. В сучасних умовах становлення і розвитку української економіки, необхідно концентрувати бюджетні видатки на фінансуванні перспективних галузей, модернізації застарілого виробництва та

збільшення інновацій у вітчизняній економіці. Оптимізувати структуру видатків за рахунок скорочення не перспективних напрямків, натомість збільшувати капітальні видатки у ті програми, проєкти, які сприяють соціально-економічному розвитку країни, переходу на новий етап суспільного удосконалення.

Проте, будь-які пріоритети, які визначила держава, регіон чи місто, не будуть реалізовані, якщо учасники бюджетного процесу не будуть раціонально використовувати обмежені бюджетні ресурси, дотримуючись ключового принципу бюджетної системи, а саме ефективного використання бюджетних видатків, що слугуватиме основою, як для економічного зростання, так і суспільного розвитку.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження показало, що бюджетні видатки є невід'ємною складовою суспільного розвитку, важливим інструментом вирішення складних соціально-економічних проблем, забезпечення добробуту громадян. Кожна країна виходячи з власних інтересів і можливостей обсягу бюджету формує структуру видатків за напрямками і заходами, згідно з планами і перспективами економічного і соціального розвитку країни.

Бюджетні видатки характеризують їх соціальне призначення, ту роль і значення, яку вони відіграють у процесах суспільного відтворення.

Раціональне та ефективне використання бюджетних видатків служить основою поступового, динамічного соціально-економічного розвитку країни, вирішення давно назрілих проблем, забезпечення добробуту громадян.

Дослідження в цій царині варто продовжувати, що пов'язано з детальним дослідженням різних напрямків використання видатків, нагальною потребою постійного розвитку і удосконалення бюджетного механізму, його вчасного і адекватного реагування на внутрішні і зовнішні виклики аби виконати поставлені перед суспільством завдання в економічній та соціальній сферах.

Список використаних джерел

1. Павлюк К.В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: Монографія. – К.: НДФІ, 2006. – 584 с.
2. Defense Spending by Country <https://www.globalfirepower.com/defense-spending-budget.asp>
3. Скільки Україна витрачає на свого солдата: порівняння з Європою і США <http://kr24.com.ua/news/skilki-ukrajina-vitrachaje-na-svogo-soldata-porivnjannja-z-jevropoju-i-ssha>
4. What is Budgeting? What is a Budget? [Electronic Resource]. – Retrieved from: <https://www.mymoneycoach.ca/budgeting/what-is-a-budget-planning-forecasting>
5. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж.М.Кейнс; пер. с англ. под ред. Л.П. Куракова. – М.: Гелиос АРВ, 1999. – 351 с.
6. Циганов С.А., Табакова Т.В. Еволюція концептуальних підходів щодо ролі видатків бюджету в розвитку економіки //Фінанси України. – 2013. – № 12. – С. 89-99.
7. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспек-

тиве. Пер. с англ., 4-е изд. – М.: «Дело ЛТД», 1994. – 720с.

8. What Is an Expenditure Budget? [Electronic Resource]. – Retrieved from: <https://bizfluent.com/info-7749442-expenditure-budget.html>

9. Capital Expenditures Budget [Electronic Resource]. – Retrieved from: <https://www.cliffsnotes.com/study-guides/accounting/accounting-principles-ii/budgets/capital-expenditures-budget>

10. Expenditure Budget [Electronic Resource]. – Retrieved from: <http://www.economywatch.com/budget/important-concepts/expenditure.html>

11. Экономика Грузии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://sputnik-georgia.ru/economy/20171003/237590345/Proekt-bjudzheta-na-2018god-postupil-v-parlament-priority-i-prognozy.html>

12. How is the EU budget spent? [Electronic Resource]. – Retrieved from: https://europa.eu/european-union/about-eu/money/expenditure_en

13. Budgeted expenditures as appropriations. [Electronic

Resource]. – Retrieved from: <http://app.leg.wa.gov/rcw/default.aspx?cite=28A.505.150>

14. Budget rules [Electronic Resource]. – Retrieved from: <https://www.government.nl/topics/budget-day/budget-rules>

15. Budget structure expenditure [Electronic Resource]. – Retrieved from: http://www.madrid.org/cs/Satellite?cid=1158849761269&language=en&pagename=Inversor%2FPaige%2FINVE_contenidoFinal

16. Shah Anwar. Public expenditure analysis // The world bank. Washington, D.C., 256 p.

17. Expenditure management strategy. Expenditure Budget 2017-2018. Quebec, Legal deposit – March 2017, 29p.

18. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС. – 2003. – 416с.

19. Expenditure report 2017. Government publication. Published by the stationery office. Dublin – 2017, 207p.

МАЈКА

УДК 339.138

Sylvia Anna

sylviaannamajka@gmail.com

STUDY ON LEGO GROUP'S CSR COMMUNICATION ON SOCIAL MEDIA

ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ КСВ LEGO GROUP У СОЦІАЛЬНИХ ЗМІ

graduate student, Shanghai
University

The following research analysed how LEGO Group communicates corporate social responsibility (CSR) through social media. It is an in-depth study case that can be considered a first step towards understanding how social media can be used to communicate CSR and, consequently, help to improve corporate and brand's image, and, engage more stakeholders.

У дослідженні проаналізовано комунікації LEGO Group у сфері корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) через соціальні мережі. Це поглиблене дослідження, яке можна вважати першим кроком до розуміння того, як соціальні медіа можуть використовуватися для комунікації у сфері КСВ, а отже, допомогти поліпшити імідж корпорації та бренду і залучити більше зацікавлених сторін.

Keywords: corporate social responsibility, social media, digital marketing, social marketing, LEGO Group

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність, соціальні медіа, цифровий маркетинг, соціальний маркетинг, LEGO Group

INTRODUCTION

Corporate social responsibility on digital media channels has increased in recent years. It is now known as an important part of corporate online communication and branding. Big multinational organizations, aware of the increasing demands of their stakeholders have been implementing CSR into their social media communication strategies. Consumers' awareness of corporate social responsibility has increased over the past decades, and this has grown to the level that affects consumer behavior and purchase intention. Information about companies' socially responsible commitment is important to be transmitted to their stakeholders by presenting the real developed actions. An assertive and engaging CSR communication strategy through social media provides tangible benefits to the brand like corporate image improvement achievement of better economic benefits to the society and environment.

No study yet has analyzed LEGO Group's usage of digital social marketing to communicate the company's CSR campaigns and actions, and the engagement of posts related to LEGO's corporate social responsibility. This paper aims at filling the gap. The author interest in the topic and the company is justified by the increasing importance of CSR in the global economy and the lead reputation LEGO Group holds in this field.

LEGO Group was chosen as the target company for this study case because it is a multinational company with global presence, and currently occupies the first position in the last Global CSR RepTrak [1], an international research carried out by the Reputation Institute that analyzes the best companies under a corporate social responsibility perspective. Moreover, according to Adweek, LEGO Group is the number one brand on social media and YouTube in the toy industry [2], and

according to Mediapost, the company is the most engaging brand in the world on social media [3].

To establish the corporate line and branding general guidelines for LEGO Group, the company's official website was carefully checked [4]. LEGO's corporate responsibility information are embedded into the "About Us" section of the website and named "Responsibility". Other digital marketing links were taken from the company's home page and through internet search. The study took into consideration only digital marketing official channels with English-language content.

The social networks chosen for the analysis in this research were Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn and YouTube. This choice was made because these media reach a big and diverse audience, are used worldwide and are the most active within LEGO's communication strategy on social networks. After having established the studied social media, all the content of any kind (images, videos, gifs, texts and links) posted by the LEGO Group on Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn within the stipulated time period – between January 1st 2018 and March 31st 2018 – were collected and analyzed. The content was then classified according to whether they were linked with the company's corporate social responsibility or not. To study how LEGO shares CSR-related content on YouTube, the researcher searched for videos featuring words such as "CSR", "responsibility", and "sustainability" as well as the key passwords LEGO uses in its responsible practice like "children", "environment" and "people". To carry out this analysis, the post was considered as a CSR message if its content was related to at least one of the CSR categories established by the Global Reporting Initiative (economic, environmental, labour relations, human rights, society and product responsibility) or to other CSR topics specific to the company's CSR strategy and actions. This research

analyzes the one-way communication, which takes into consideration the messages transferred by the company to its stakeholders, but not the other way around [5].

The study analyzed LEGO Group’s posts about corporate social responsibility on social media, their frequency, volume, engagement and performance in comparison to posts about general topics. These posts’ content form and substance were also analyzed. The form is related to how the communication is realized; it analyzes the use of texts, images, videos, links, emojis, hashtags, speech, among other format factors. The substance, on the other hand, is related to the core message transferred by the content.

STUDY OBJECTIVE

The main objective of this research paper was to answer the research question “How does LEGO Group communicate corporate social responsibility through social media?” To support the main objective, this study considered some specific objectives that helped providing a better response to the main research question. These objectives analyzed what are the main social media channels LEGO uses, what is the frequency of CSR-related posts on LEGO’s social networks, how engaging is the LEGO’s social responsible content on social media, and what are the form and substance of the posts called to communicate LEGO’s corporate social responsibility on social platforms.

RESEARCH METHODS

This paper’s research method involved a study case, which is relevant for investigating a specific phenomenon in its natural context. It considers a descriptive single-case approach to critically test a significant theory, more precisely the communication of corporate social respon-

sibility via social media [6].The article, which is a qualitative, interpretative, inductive and descriptive research, used the support theoretical framework to describe and interpret how corporate social responsibility and social media communication are connected and used by a big multinational company. In this case, it was specifically applied to the study case of LEGO Group.

RESEARCH FINDINGS

The data obtained showed (table 1) that, in average, 8 % of LEGO Group’s content on social media deals with corporate social responsibility. Facebook is the social network with the highest frequency of CSR-related posts (5.3 posts/month), LinkedIn ranks second with an average of 4.7 posts / month, Instagram – with 3 posts in average / month and Twitter – with just 2.7 was the social media channel with the lowest observed frequency.

In terms of engagement, the relevance of CSR posts is analysed under two different perspectives: the average engagement for CSR-related posts and the representativeness of CSR engagement over the total engagement. Even though LinkedIn is the most representative social media in terms of CSR engagement, with 27.6 %, of the total engagement being represented by socially responsible content, the average engagement is relatively low in comparison to other digital media channels. Instagram’s CSR-related posts’ engagement accounts for 2.8% of the total engagement of this media but its big reach leads to a high average engagement of more than 40,000 actions / post. Facebook and Twitter presented similar results in terms of the representativeness of CSR engagement, with 2.1 % and 2 %, respectively. However, in terms of average engagement absolute numbers, Facebook is 3.5 times more engaging than Twitter.

Table 1

LEGO’s CSR communication on digital media in 2018 (January – March)

[composed by the author based on [7, 8, 9, 10]]

	Facebook	Twitter	Instagram	LinkedIn	Total
Total Posts	171	98	183	116	568
CSR-Related Posts	16	8	9	14	47
% of CSR-Related Posts/Total Posts	9 %	8 %	5 %	12 %	8 %
Frequency of CSR Posts/month	5.3	2.7	3	4.7	15.7
Average Engagement of CSR Posts	1,294	365	41,240	437	8,530
CSR Engagement/Total Engagement	2.1 %	2 %	2.8 %	27.6 %	5.5 %

YouTube was not considered in this cross-analysis because its characteristics requested a different analysis focused more on the content, form and substance.

In order to analyse the content characteristics of the CSR-related posts on the five studied digital media channels, this research follows Yin [6] methodology that analyses the content under its form and substance. The form is related to how the communication is performed, it analyses the use of texts, images, videos, links, emojis, hashtags, speech, among other format factors. The substance, on the other hand, is related to the core of the content of the transferred message (table 2).

Facebook, Twitter and Instagram use the same content form and substance for their posts. LEGO often creates a post on one of these social media and also

uploads it to the other ones. Short messages, images, short videos, stop-motion animations, questions, hashtags, external links, emoticons and tags are the main content forms used in these channels. LinkedIn uses similar content form, but it applies a different language, more focused on a professional audience and that also includes longer videos dedicated to CSR actions and projects. On YouTube, the main content form is videos, short-motion animations, short descriptions of the posted content and hashtags. YouTube followers are more interested in the visual content than the written text, what’s important is the message included in the videos.

All of the content substance is related to LEGO’s CSR campaigns and actions like LEGO Life app, Power of Play and Partners in Play campaign with UNICEF,

Learning through Play, Plants from Plants campaign, Do not Disturb Playtime campaign, waste management, CO₂ reduction or helping kids in the hospitals. The CSR-

related posts published over LEGO's different digital channels haven't presented significant differences in terms of content substance.

Table 2

LEGO's CSR content form and substance on digital media in 2018 (January – March)

[composed by the author based on [7, 8, 9, 10, 11]]

	Content Form	Content Substance
Facebook, Twitter and Instagram	<ul style="list-style-type: none"> • short text - maximum 2 sentences • images • short videos • stop-motion animations • questions • hashtags • links to other pages and websites • emoticons • tagged partners 	<ul style="list-style-type: none"> • LEGO Life - online safety for children; • Power of Play campaign with UNICEF - kid's right to play; • Plants from Plants - sustainable LEGO bricks; • Do not Disturb Playtime campaign - uninterrupted family time; • Earth Hour -LEGO focus on combining climate change and reducing resource use;
LinkedIn	<ul style="list-style-type: none"> • short text - maximum 2 sentences • links to other digital channels • hashtags • videos • images • questions 	<ul style="list-style-type: none"> • Building LEGO ornaments to help kids in hospitals; • Building a safe social network for kids - LEGO Life; • Learning through Play - learning opportunities for children; • Do not Disturb campaign- parents to play with their kids; • Plants from Plants campaign - plant-based plastic sources;
YouTube	<ul style="list-style-type: none"> • videos • title and short description of the video • hashtags 	<ul style="list-style-type: none"> • LEGO 100% renewable energy and reduce of CO₂; • Build the Change campaign - kids to build sustainable future; • Partners in Play campaign - LEGO Duplo and UNICEF partnership to bring play opportunities children; • LEGO Life - safe kid's online; • Plants from Plants campaign - plant-based plastic sources; • Building LEGO ornaments to help kids in hospitals;

The cross-analysis of all previously presented data shows that LEGO Group dedicates an average of 8 % of its posts on social media to the company's corporate social responsibility campaigns and actions. These posts content is presented in the form of videos and images combined with short descriptive texts, and are responsible for more than 5 % of the digital engagement which represents an average of 8,530 engagement actions/post.

CONCLUSIONS

This paper achieves its main research objective by answering the core research question and understanding how LEGO Group communicates corporate social responsibility through social media. The company has a strong presence on all the main worldwide used social networks – Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn and YouTube, and dedicates 8 %, in average, of its content in these media vehicles to engaging corporate social responsibility posts featuring the organization's socially responsible actions and projects.

This publication allows its consideration for related studies and encourages future research. For future studies, the limitations, which lead to future improvements, advise to consider a longer period of time that allows a longitudinal analysis. It is important to consider that digital communication, mainly over social media, is

changing all the time and the period of time to be analysed needs to be carefully selected to lead to quality results. In order to achieve findings that can be more representative and give more knowledge for the development of a solid theoretical framework connecting CSR and social media communication, another suggestion is to consider more companies that are known by applying best practices about CSR on future studies. Lastly, future studies can expand the scope to a two-way communication analysis that can provide better findings not only about the content's frequency, form, substance and engagement, but also interaction between the organizations and their stakeholders through CSR communication.

References

1. Reputation Institute, Boston. 2017 Global CSR RepTrak: Reputation and Corporate Social Responsibility [Electronic Resource]. – Retrieved from: <https://cdn2.hubspot.net/hubfs/2963875/Resources/2017-Global-CSR-RepTrak-Report.pdf?submissionGuid=9516fac6-ff3c-43d9-8d06-d37c83f6fc75>.
2. Heine, Ch. These 10 Toy Brands Are Winning Social Media For The Holidays [Electronic Resource]. – Retrieved from: <http://www.adweek.com/creativity/the-22-most-engaging-pieces-of-brand-content-on-social-media-in-2017/>.

3. Baar, A. Established Brands Are Among The Most Engaging. [Electronic Resource]. – Retrieved from: <https://www.mediapost.com/publications/article/299888/established-brands-are-among-the-most-engaging.html>.
4. LEGO Group – Official Website. [Electronic Resource]. – Retrieved from: <https://www.lego.com/en-gb/aboutus/responsibility>.
5. Gomez, L., Chalmeta, R. and Sosa-Valera, J.C., Atlanta (2012), Usage and importance of social media for corporate communication and stakeholder engagement. In V.L. Crittenden, J. Hair and N. Terblanche (Eds.), Thriving in a new world economy. World marketing congress - Cultural perspectives in marketing, Academy of Marketing Science.
6. Yin, R.K. (2012), Application of Case Study Research, Sage Publications.
7. LEGO Group – Official Facebook Account. [Electronic Resource]. – Retrieved from: www.facebook.com/LEGO.
8. LEGO Group – Official Twitter Account. [Electronic Resource]. – Retrieved from: twitter.com/LEGO_Group.
9. LEGO Group – Official Instagram Account. [Electronic Resource]. – Retrieved from: www.instagram.com/lego.
10. LEGO Group – Official LinkedIn Account. [Electronic Resource]. – Retrieved from: www.linkedin.com/company/lego-group.
11. LEGO Group – Official YouTube Channel. [Electronic Resource]. – Retrieved from: www.youtube.com/user/LEGO.

ВОЛОШИНА

Світлана Василівна

voloshyna@donnuet.edu.ua

к.е.н., доцент, завідувач
кафедри, Донецький
національний університет
економіки і торгівлі імені
Михайла Туган-Барановського
(м. Кривий Ріг)

УДК 331.101.262:33.01-043.86(045)

**ПРОГРАМНІ ВИМОГИ ДО РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ЛЮДСЬКОГО
КАПІТАЛУ ЯК БАЗИ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЛЮДСЬКОГО
РОЗВИТКУ**

**PROGRAMMATIC REQUIREMENTS TO HUMAN CAPITAL THEORY'S
EVOLUTION AS A BASIS OF GLOBAL HUMAN DEVELOPMENT
CONCEPTUAL IDEA**

Стаття присвячена визначенню ролі теорії людського капіталу у досягненні цілей і завдань сучасного етапу суспільного розвитку. Охарактеризовано вибірку міжнародних і вітчизняних правових актів, якими визнається ключова роль людини у забезпеченні суспільного прогресу. Обґрунтована необхідність приведення характеристик людського капіталу країни до світових стандартів.

Статья посвящена определению роли теории человеческого капитала в достижении целей и задач современного этапа общественного развития. Охарактеризована выборка международных и отечественных правовых актов, определяющих ключевую роль человека в обеспечении общественного прогресса. Обоснована необходимость приведения характеристик человеческого капитала страны к мировым стандартам.

The article is concerned with the role definition of human capital theory in goals achievement of modern human life stage. The sample collection of international and local legal enactments which determine the key role of a human being in advancing social progress is described. The necessity of human capital characteristics' normalization is justified.

Ключові слова: людський капітал, людський розвиток, цілі розвитку, міжнародні правові акти, вітчизняні правові норми

Ключевые слова: человеческий капитал, человеческое развитие, цели развития, международные правовые акты, отечественные правовые нормы

Keywords: human capital, development goals, international legal enactments, local legal enactments

ВСТУП

У сучасних умовах відкритості національної економіки та суспільства загалом, ускладнення міжнародних зв'язків та загострення конкуренції у світі все більшого значення набуває теорія людського капіталу, що базується на провідній ролі людини у суспільному виробництві, знаннях та уявленнях про економічні закономірності її поведінки.

Завдання сучасного розвитку теорії людського капіталу є предметом наукової дискусії, активними учасниками якої є В.П. Антонюк, А.В. Артем'єв, О.В. Білецький, Г.І. Бондаренко, О.М. Бородіна, Н.І. Верхоглядова, О.А. Грیشнова, А.І. Добринін, С.А. Дятлов, О.В. Захарова, М.А. Казарян, А.І. Карелюшніков, А.В. Коріцький, Д.П. Мельничук, Г.М. Тугіскіна, Н.В. Ушенко та інші науковці. Основними векторами наукової дискусії є місце людського капіталу в системі факторів економічного зростання, умови його збереження і відтворення, напрямки його розвитку в умовах інноваційної економіки тощо. Водночас формування глобальних цілей людського розвитку та способів їх досягнення обумовлює переосмис-

лення значення і наповненості теорії людського капіталу.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні ролі теорії людського капіталу у реалізації цілей і завдань глобальної концепції людського розвитку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічною основою дослідження є діалектичні закони пізнання суспільства та економічних процесів, сучасні наукові праці з проблематики людського капіталу, міжнародні і вітчизняні правові акти в галузі людського розвитку.

Досягнення цілі статті передбачало використання наступних наукових методів теоретичного дослідження: історичного, когнітивного, системного методів та логіко-аналітичних методів (дедукції, індукції, абстрагування, аналізу, синтезу).

РЕЗУЛЬТАТИ

Розвиток людського капіталу, що вбирає в себе сукупність знань, досвіду, навичок та інших здібностей фізичних осіб, що беруть участь в економічній діяльності задля отримання економічних і соціальних ви-

год, має здійснюватися відповідно до визнаних у світі закономірностей і цілей, які, в свою чергу, відповідним чином транслюються в програмні документи суспільного розвитку світу та окремих країн.

Характеристика вибірки міжнародних правових актів, якими визнається провідна роль людини в сучасних процесах суспільного розвитку наведена у табл. 1.

Таблиця 1

Визнання ролі людини, її прав і можливостей розвитку міжнародними правовими актами [складено автором]

Назва документу	Окреслення ролі людини, її прав і можливостей розвитку
Загальна декларація прав людини (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН)	«Кожна людина... має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях...» [3].
Доповідь про людський розвиток 2010 р. «Реальне багатство народів: шляхи до розвитку людини» Програма розвитку ООН (ПРООН)	«Справжнє багатство народів – люди... Основна мета розвитку полягає у створенні умов, які дають людям можливість жити довгим, здоровим і творчим життям... Розвиток людини ... поєднує виробництво і розподіл товарів з розширенням і використанням людських здібностей... Розвиток людини є критерієм розвитку усього світового співтовариства і окремих країн» [1].
Доповідь про людський розвиток 2015 р. «Праця задля людського розвитку» Програма розвитку ООН (ПРООН)	«Праця підвищує рівень людського розвитку, надаючи дохід і засоби для існування, сприяючи скороченню злиднів і забезпечуючи справедливе зростання. Людський розвиток, що підвищує рівень здоров'я, знань, навиків і свідомості, примножує людський капітал і розширює можливості і діапазон вибору» [2].
Цілі сталого розвитку 2030 (підсумковий документ саміту ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 р.»)	подолання глобальних проблем у середовищі людської життєдіяльності і сприяння добробуту у ключових сферах життя на основі досягнення 17 цілей сталого розвитку [4].
Оновлена стратегія сталого розвитку Європейського Союзу, 2006 р.	стратегія спрямована на розвиток «динамічної економіки з повною зайнятістю, високий рівень освіти та охорони здоров'я, соціальну та територіальну єдність, захист навколишнього середовища та миру, ... повагу до культурного різномайття» [5].
Програма гідної праці МОП для України на 2016-2019 роки	реалізація спільно із Урядом, профспілками та організаціями роботодавців України заходів щодо формування конкурентоспроможного людського капіталу на основі заохочення до створення та зростання сталих підприємств, забезпечення ринку праці відповідними кваліфікованими кадрами та усунення невідповідності кваліфікації на ринку, розробки ефективної політики оплати праці і доходів тощо [6].

Так, Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Загальна декларація прав людини» (1948 р.) визнана необхідність забезпечення гідності і вільного розвитку людини шляхом координації національних зусиль щодо реалізації її прав у всіх сферах життєдіяльності. У Програмі розвитку ООН (ПРООН) «Реальне багатство народів: шляхи до розвитку людини» (2010 р.) відзначена об'єктивність розробки і реалізації концепції людського розвитку, яка виходить із визнання людини справжнім багатством, а мети розвитку суспільства як «створення умов, які дають людям можливість жити довгим, здоровим і творчим життям» [1], а також доцільність використання в якості критерію розвитку усього світового співтовариства і окремих країн розвитку людини. При цьому визначається роль людського капіталу у концепції людського розвитку через визнання необхідності розширення і використання людських здібностей у процесах виробництва і розподілу товарів. У ПРООН «Праця задля людського розвитку» (2015 р.) наголошено на безпосередній залежності рівня людського розвитку від праці, яка є джерелом доходів і засобів існування людини. Водночас було зроблено висновок щодо існування зворотної залежності людського капіталу від людського розвитку, який «підвищує рівень здоров'я, знань, навичок і свідомості людей» [2].

Підсумковим документом Саміту ООН щодо визначення Цілей сталого розвитку до 2030 р. затверджено програму спільних дій світового співтовариства відносно подолання глобальних проблем у системі зв'язків «людина-суспільство-природа», що з ураху-

ванням попередніх висновків щодо існування взаємозв'язку між людським розвитком і людським капіталом означає безпосередню адресність прийнятих рішень в контексті практичної реалізації теорії людського капіталу. Аналогічні завдання закладені й оновленою стратегією сталого розвитку Європейського Союзу, з огляду на глобальний характер проблем людства [5].

Слід звернути увагу на прийняття міжнародними інституціями, серед яких Міжнародна організація праці (МОП), програмних документів, які прямо стосуються проблематики людського капіталу. Так, Програмою гідної праці МОП для України на 2016-2019 рр. передбачені заходи щодо формування конкурентоспроможного людського капіталу, які стосуються базових його елементів (освіта, мотивація, мобільність) [6].

У табл. 2 наведена вибірка вітчизняних правових актів, якими визначається значення теорії людського капіталу у забезпеченні людського розвитку.

Так, Конституцією України проголошено статус країни як соціальної держави, який означає гарантоване забезпечення кожній людині гідного існування на основі створення умов для реалізації прав на вільний розвиток своєї особистості, на працю, на рівність можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, на мінімальну заробітну плату тощо [7]. Реалізація конституційних завдань корелює із завданнями Уряду щодо досягнення країною Цілей сталого розвитку [10].

Визнання ролі людини, її прав і можливостей розвитку вітчизняними правовими нормами [складено автором]

Назва документу	Окреслення ролі людини, її прав і можливостей розвитку
Конституція України, ст. 1, ст. 23, ст. 43	визнання України як соціальної держави; гарантування «права людини на вільний розвиток своєї особистості... та ... обов'язків перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості», права на працю, «що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку вільно обирає або на яку вільно погоджується», ... «рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності...», «права на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом» [7].
Закон України «Про освіту»	«Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [8].
Закон України «Про вищу освіту»	«... поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях» [9].
Національна доповідь Уряду України «Цілі сталого розвитку: Україна», 2017 р.	визначає нагальність подолання важливих соціальних, економічних і соціальних проблем глобального характеру в Україні відповідно до цілей сталого розвитку світу загалом [10].

Втілення права на інтелектуальний, духовний і культурний розвиток особистості, що забезпечується на основі освіти, знаходить відображення у Законі України «Про освіту» [8]. У Законі України «Про вищу освіту» [9] наголошується на важливості симбіозу освіти, науки і виробництва у формуванні конкурентоспроможного людського капіталу для вирішення сучасних завдань розвитку суспільного виробництва і самореалізації особистості.

Таким чином, огляд репрезентативної вибірки міжнародних і вітчизняних правових актів показав на те, що теорія людського капіталу є базою та економічною основою глобальної концепції людського розвитку, які разом ґрунтуються на визнанні людини метою суспільного розвитку і суспільного виробництва, а безпосередньо людський капітал розглядається як найважливіший фактор економічної діяльності та розвитку особистості.

Отже, реалізація в Україні міжнародних норм людської життєдіяльності об'єктивно вимагає виконання комплексу завдань, що передбачають зміну якісних і кількісних характеристик найціннішого виробничого ресурсу – людського капіталу, приведення їх у практичну відповідність до стандартів, чинних у глобальних економічних системах.

ВИСНОВКИ

Аналіз репрезентативної вибірки правових актів показав на те, що світове співтовариство та українська нація визнають людину справжнім багатством. Базою та економічною основою сучасної глобальної концепції людського розвитку є теорія людського капіталу, які разом ґрунтуються на визнанні людини метою суспільного розвитку, а людський капітал розглядають як важливий фактор економічної діяльності та розвитку особистості. Акцентовано увагу на існуванні взаємозв'язку між розвитком людського капіталу, який полягає у розширенні людських здібностей і підвищенні їх віддачі у суспільному виробництві, та людським розвитком, який підвищує спроможність людини до праці і таким чином створює умови для

отримання доходу і задоволення життєвих потреб.

Список використаних джерел

1. Доклад о человеческом развитии 2010 р. Реальное богатство народов: пути к развитию человека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/development/hdr/2010/>.
2. Доповідь про людський розвиток 2015 р. Праця задля людського розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15_standalone_overview_ru.pdf
3. Загальна декларація прав людини (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 217 А (III) від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015
4. Глобальні цілі сталого розвитку 2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.un.org.ua/images/documents/3615/%D1%86%D1%96%D0%BB%D1%96_web\(2\).pdf](http://www.un.org.ua/images/documents/3615/%D1%86%D1%96%D0%BB%D1%96_web(2).pdf)
5. Renewed EU Sustainable Development Strategy. – Brussels, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st10/st10117.en06.pdf>.
6. Програма гідної праці МОП для України на 2016-2019 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/generic/document/wcms_470684.pdf
7. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-вр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
8. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
9. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
10. Національна доповідь Уряду України «Цілі сталого розвитку: Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://un.org.ua/images/SDGs_National_ReportUA_Web_1.pdf

ГОЛОВАТА

Ольга Вадимівна
Golovna.o@gmail.com

УДК 338.45

ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО
ПРОЕКТУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ГОЛЮК

Вікторія Ярославівна
V_Goliuk@ukr.net*студент, Національний
технічний університет України
"КПІ імені Ігоря Сікорського"*INTERNATIONAL PROJECT
ORGANIZATION TO IMPROVE
EFFICIENCY OF FOREIGN-
ECONOMIC ACTIVITY OF THE
ENTERPRISE*к.е.н., доцент, Національний
технічний університет України
"КПІ імені Ігоря Сікорського"*

Метою даної роботи є розробка заходів для підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства шляхом виведення на ринок нового товару. У рамках дослідження було проведено аналіз ринку та розроблено прогноз обсягів реалізації товару.

Целью данной работы является разработка мер по повышению эффективности внешнеэкономической деятельности предприятия путем вывода на рынок нового товара. В рамках исследования был проведен анализ рынка и разработан прогноз объемов реализации товара.

The purpose of this work is to develop measures to increase the efficiency of foreign economic activity of the enterprise by bringing the new product to the market. Within the study, the market analysis was performed and the forecast of sales volumes was developed.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, ефективність, підприємство

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, эффективность, предприятие

Keywords: foreign economic activity, efficiency, enterprise

ВСТУП

Ефективність господарської діяльності підприємства є одним з ключових показників, що характеризують доцільність його функціонування на ринку. Покращення цього показника є метою як підприємств, що діють на внутрішньому ринку, так і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Зовнішньоекономічна діяльність та її ефективність була і залишається предметом наукового інтересу низки вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема таких як О. Вакульчик, А. Вічевич, О. Гребельник, С. Соркін [2-5] та багатьох інших. Серед численних досліджень шляхів підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств однак все ще недостатньо уваги приділено фармацевтичній галузі, що і визначає актуальність даного дослідження.

МЕТА СТАТТІ – розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства шляхом виведення нового препарату на ринок на прикладі умовного підприємства ПАТ «Фарма».

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методичний інструментарій даного дослідження представлено загальнонауковими методами аналізу та синтезу, індукції та дедукції, методами статистичного та компаративного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Діяльність ПАТ «Фарма» сконцентрована на розробці, виробництві та продажу рецептурних та без-

рецептурних лікарських засобів (ЛЗ) широкого переліку, зокрема генеричних препаратів та препаратів добре вивченого медичного застосування, продажі яких склали 90 % від загальних продаж підприємства за 2017 р.. Виробничі потужності ПАТ «Фарма» (станом на 2017 р.) розраховані на випуск близько 933 млн. таблеток, 200 млн. драже, 106 млн. капсул, 4 млн. туб, 41 млн. поліетиленових флаконів, 14 млн. шприців та 197 млн. одиниць інших рідких форм (спрей, флаконів, ампул та картриджів) на рік.

Аналізуючи показники рентабельності ПАТ «Фарма» слід зазначити, що найвищими значення показників були у 2015 р. (0,163 і 0,241 відповідно). За наступні два роки значення показників зменшилися, особливо у 2016 р.; пов'язуємо це з погіршенням економічної ситуації в країні та, відповідно, з валютними коливаннями. У 2017 р. не вдалося досягти значень 2015 р., але спостерігаємо зростання значень в порівнянні із 2016 р.. Значення показника валової рентабельності реалізованої продукції у 2016 р. збільшилось і становило 0,600, проте у 2017 р. спостерігаємо незначне падіння на 1,8 %. Аналізуючи показники валової та операційної рентабельності протягом трьох років зазначимо незначні коливання валової рентабельності при майже незмінному рівні операційної рентабельності, що у свою чергу свідчить про стабільний рівень адміністративних та збутових витрат. Тенденція до зниження значення показника чистої рентабельності свідчить про збільшення фінансових витрат або про підвищення суми податкових платежів, що сплачує підприємство.

Невід'ємною складовою розробки заходів підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства є аналіз його ринку збуту та прогнозування напрямів його розвитку. Фармацевтичний ринок – один із найбільш динамічних ринків в Україні. Загальний обсяг фармацевтичного ринку ЛЗ України, включаючи роздрібний та госпітальний сегменти, збільшився у 2017 р. на +27,0% та сягнув 50,2 млрд. грн.. У доларовому еквіваленті ринок склав 2,3 млрд. дол. США, що на -32,3% менше, ніж за 2016 р., в натуральному -1,1 млрд. упаковок (падіння 8,9 %). Відвантаження продукції ПАТ «Фарма» у 2017 р. склало 3,6 млрд. грн., у 2016 р. – 2,54 млрд. грн. і розподілилось за основними ринками збуту. На внутрішній ринок України було відвантажено 2,8 млрд. грн – 77,9 % від загальних продаж (у 2016 р. – 1,97 млрд. грн. – 77,7 %), приріст відвантаження до 2016 р. склав +42 % (до 2017 р. +19 %). На експорт – 0,8 млрд. грн – 22,1 % від загальних продаж (у 2015 р. – 0,56 млрд. грн – 22,3%) з приростом до 2016 р. +41 %. Було відвантажено продукцію у більш ніж 20 країн, найбільша частка відвантажень у країни СНД, а саме в Узбекистан, Казахстан та Росію.

Більшість продукції компанії Фарма відвантажується оптовим дистриб'юторам, як в Україні, так і на експортних ринках, решта відвантажується безпосередньо в аптеки, госпіталі та інші заклади МОЗ, що є на території України. Основними компаніями, з якими ПАТ «Фарма» співпрацює на ринку України є фармацевтичні дистриб'ютори ТОВ «БадМ», СП «Оптіма-Фарм, Лтд», ТОВ «Фармпланета», ТОВ «Фрам Ко», ТОВ «Вента, Лтд», та АТ «Фармація», Міністерство охорони здоров'я, медичні заклади, аптечні мережі та аптеки. Сумарна частка топ-5 дистриб'юторів компанії «Фарма» складає 75,6 %. Крім експортних ринків СНД, важливими ринками збуту є ринки Європи, зокрема, ринки Польщі, Німеччини. Протягом останніх трьох років спостерігається нарощення обсягів експортованої продукції ПАТ «Фарма» як до країн Середньої Азії, так і світу загалом. Основними експортними ринками компанії Фарма протягом останніх років є Узбекистан, Казахстан, Росія. Сумарна частка продажів у ці країни становить 65,6 % від загального обсягу експортних продажів. До Білорусі у 2015 р. було відвантажено 6,5 % від загального експорту продукції, та за останні два роки частка дещо знизилася. Пов'язуємо це із політичною ситуацією в Україні, а також з масштабною програмою імпортозаміщення. П'яте місце серед країн-партнерів займає Киргизстан. Спостерігаємо тенденцію до зростання обсягів відвантажень саме до цієї країни. А от до Словаччини експорт зменшився удвічі за останні два роки: якщо у 2015 р. було відвантажено 6,2 %, то у 2017 р. – 2,7 %; це пов'язано зі зменшенням обсягів замовлень. Зміни у обсягах поставок до Азербайджану та Таджикистану за досліджуваний період не відбулися.

Продуктовий портфель ПАТ «Фарма» покриває широкий перелік терапевтичних груп, але компанія фокусується на 6-ох основних групах ЛЗ, а саме: протизастудні засоби (24,1 % загальних продажів за 2015 р.), неврологічний портфель (12,7 %), ендокринологічний портфель (12,2%), кардіологічний портфель (11,7 %), гастроентерологічний портфель (9,8 %), ортопедія та ревматологія (6,7 %). Також ПАТ «Фарма» має декілька спеціалізованих портфельів, таких як офтальмологічний портфель та контрастні засоби (речовини для рентгенологічного дослідження), а також проводить випуск фармацевтичної продукції по контракту як для ринку України, так і на експорт. Левову частку у товарній структурі експорту займають протизастудні засоби. Неврологічний портфель знаходиться на другому місці серед обсягів відвантажень. Ендокринологічний портфель займає близько 11,8 % у 2016 р. і 12,2 % у 2017 р.. Кардіологічних препаратів у 2016 р. було продано на 73 млн. грн., а в 2017 р. – на 93 млн. грн.. Спостерігаємо збільшення частки гастроентерологічного портфелю. У 2017 р. обсяг відвантажень зріс на 76,8 % і склав 78 млн. грн.. Препарати для лікування захворювань опорно-рухового апарату у загальних продажах складають близько 6 %. Препарати інших терапевтичних груп складають 23 %. Всього препаратів у 2016 р. продано на 566 млн. грн., у 2017 р. – на 795 млн. грн.. Підприємство, працюючи із закордонними партнерами, застосовує умови Інкотермс 2010, зокрема FCA, CIF, DAP. Для перевезень найбільш часто використовується автомобільний і залізничний транспорт.

До країн Середньої Азії зазвичай використовується автомобільний та залізничний види транспорту. До країн-сусідів – автомобільний. До країн Далекого (Філіппіни, В'єтнам) і Близького (ОАЄ, Саудівська Аравія, Ірак, Єгипет) Сходу – морський. До країн Європи та далекого зарубіжжя лікарські засоби транспортуються авіатранспортом. Зазвичай авіаційним транспортом перевозять фармацевтичну продукцію, що містить наркотичні речовини (внаслідок її високої вартості).

Задля підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності ПАТ «Фарма» пропонується проект виведення на ринок Киргизстану препарату «Вайс-Ноль» (противиразкового засобу з в'язким і антацидним ефектами). Невід'ємною складовою цього проекту є аналіз фармацевтичного ринку Киргизстану. Об'єм ринку Киргизстану в 2017 р. склав 505,2 млн. USD з приростом -7% в грошовому еквіваленті і в натуральному еквіваленті -0,2%.

Ринок фармацевтичних засобів Киргизстану характеризується наявністю наступних тенденцій. У 2015 р. був повністю зупинений реекспорт товару у Таджикистан, що мало вплив на продажі в основному традиційної номенклатури. Ціна на ЛЗ в сомовому еквіваленті (сом – національна валюта Киргизстану) зросла за рік на 30-40%. У зв'язку з відкриттям митних кордонів з Росією, у Киргизстан почали завозити дешевші товари-аналоги. У зв'язку із нестабільністю курсу національної валюти та блокування коштів дистриб'юторів, виникають труднощі з оплатою з боку деяких дистриб'юторів та відмова від заявки на термін продажів більше 1-2 місяців, що спричиняє періодичну дефектуру товару.

Доля відвантажень препаратів промо-групи "Фарма" у 2017 р. склала 58 % в дол. США. Незважаючи на значні втрати за рахунок традиційної номенклатури, представництво залишилось у 2017 р. на 19 місці рейтингу фармацевтичних компаній Киргиз-

стану за продажами. За оцінками ПАТ «Фарма» реальне місце компанії у рейтингу - на 3-5 позицій вище.

Протягом останніх шести років Киргизстан займає п'яте місце серед країн, куди експортується продукція ПАТ «Фарма» (2012 р. – 1,4% від загального експорту, 2013 р. – 1,7%, 2014 р. – 2,0%, 2015 р. – 2,3 %, 2016 рік – 3,8 %, 2017 рік – 4,2 %). З кожним роком Компанія збільшує частку відвантажень до Киргизстану: якщо у 2012 р. вона становила 1,4 %, то у 2017 р. – 4,2%, що є втричі більше.

На сьогоднішній день на киргизькому ринку зареєстровано 46 назв ЛЗ «Фарма» у різних дозуваннях і формах випуску. Левову частку серед усіх портфелів займають протиалергічні засоби (32 %). Протизастудні (13,6 %), гастроентерологічні (13,30 %) та дерматологічні засоби (14,64 %) разом займають третину усіх продажів, а найменшу частку становлять кардіологічні препарати (1,31 %).

Для оцінки перспективності виведення на ринок Киргизстану препарату «Вайс-Ноль» (капсули 120 мг № 100) проаналізуємо динаміку ринку препаратів вісмуту в упаковках та грошовому еквіваленті. Згідно даних ПАТ «Фарма» ринок препаратів вісмуту в 2015-2017 рр. мав виражену тенденцію до зростання в упаковках (більше 75 %) при дещо менш вираженій тенденції до зростання в грошовому еквіваленті (більше 60 %).

На ринку препаратів вісмуту протягом 2015-2017 рр. присутній 1 виробник (АСТЕЛЛАС ФАРМА) з 1 брендом (Де-Нол) і 2 ГЛЗ (готовий лікарський засіб) (Де-Нол табл. 120 мг № 45 і Де-Нол табл. № 100). Обсяги реалізації препарату Де-Нол у табл. 120 мг. № 45 зросли за цей період з 3,480 до 17 010 упаковок, а Де-Нол табл. №100 – з 12,014 до 30 883 упаковок. Зростання обсягів продажів вказує на зростання застосування препаратів вісмуту як противиразкового засобу.

На основі даних щодо обсягів противиразкових засобів у Киргизстані проведемо аналіз очікуваної динаміки обсягів реалізації противиразкових препаратів у Киргизстані на період 2016-2018 рр.. Аналіз тенденцій змін обсягів збуту противиразкових засобів в Республіці Киргизстан за допомогою засобів Microsoft Excel дає підстави вважати, що найбільш точно ($R^2=0.9853$) даний тренд описує експоненціальна функція (1):

$$Y=1632e^{0.466x} \quad (1)$$

На основі її використання розроблено прогноз реалізації проти виразкових засобів фармакологічними підприємствами у Республіці Киргизстан на період 2018-2020 рр.. Так, згідно з розробленою моделлю обсяг реалізації цього препарату зросте у 2018 р. до

67884 упаковок, у 2019 р. – до 108181, і у 2020 р. – до 172398 упаковок.

Очевидною є тенденція стрімкого зростання обсягів збуту противиразкових засобів у Республіці Киргизстан, що дає підстави очікувати, що запланована до збуту у цій державі партія препарату «Вайс-Ноль» буде реалізована повністю.

ВИСНОВКИ

Обов'язковою умовою прийняття рішення про ведення зовнішньоекономічної діяльності є її ефективність, яка визначається шляхом зіставлення досягнутого економічного результату з витратами, яких зазнало підприємство для одержання такого результату. На стадії планування виходу на зовнішні ринки визначення рівня ефективності зумовлює ступінь зацікавленості виходу підприємства на конкретні ринки щодо закупівлі або продажу певних товарів (послуг). На стадії безпосереднього ведення зовнішньоекономічної діяльності показники її ефективності дозволяють визначити негативні тенденції, які слугують індикатором для прийняття певних управлінських рішень щодо необхідності усунення негативних факторів, а в разі неможливості їх усунення – відмови від такої діяльності.

Одним з перспективних напрямів підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності ПАТ «Фарма» вважається виведення на ринок Киргизстану препарату «Вайс-Ноль» (противиразкового засобу з в'язким і антацидним ефектами). Згідно розробленого прогнозу очікується суттєве зростання загального обсягу реалізації противиразкових препаратів у Республіці Киргизстан.

Список використаних джерел

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
2. Вакульчик О.М. Визначення зон економічних ризиків на основі аналізу показників економічної безпеки підприємства / О.М. Вакульчик, Д.П. Дубицький // Економіст. – 2009. – № 8. – С. 40–43.
3. Вічевич А.М. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності / А.М. Вічевич, О.В. Максимець. – Львів: Афіна, 2004. – 140 с.
4. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності. 3-тє видання перероблене та доповнене: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 432 с.
5. Соркин С.Л. Эффективность внешнеэкономической деятельности: понятие, измерение и оценка: моногр./ Соркин С.Л. – Гродно: ГрГУ, 2011. – 130 с.

СМІШНІШЕ НЕ ПРИДУМАЄШІ АБО ЯК СУЧАСНА ПОЛІЦІЯ РЕАГУЄ НА АВТОУГОННІ ЗАЯВИ

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ
УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
КИЄВО-СВЯТОШИНСЬКИЙ
ВІДДІЛ ПОЛІЦІЇ

вул. Хрещатик, 88, м. Боярка, 08153
тел. 406-07-83, ksviat@kv.npu.gov.ua

Директору ТОВ "Гусине"
Туманян А.О.

01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

17.04.2018 № 3839/109/1008/08-18
На № _____ від _____

Про надання інформації

Шановна Анна Оганесівна!

Повідомляємо, що Ваш запит від 10.04.2018 року, адресований до Головного управління Національної поліції в Київській області перенаправлений до Києво-Святошинського ВП ГУНП в Київській області, з приводу неотримання жодної інформації про стан розгляду заяви ТОВ від 22.12.2017 року № 64, зареєстровано в канцелярії за вхідним №398зі від 12.02.2017 року та розглянуто.

Інформую Вас, що згідно обліків інтегрованої інформаційно-пошукової системи Києво-Святошинського відділу поліції до канцелярії за вх. 12594 від 27.12.2017 р. через секретаря надійшла заява з ВДЗ ГУНП в Київській області за зверненням директора ТОВ "Гусине" Туманян А.О., щодо незаконного заволодіння транспортним засобом "Шкода Октавіа".

Дане повідомлення зареєстровано в журналі єдиного обліку заяв та повідомлень про вчиненні кримінальні правопорушення та інші події за № 664 від 05.01.2018 року. Матеріали перевірки розглянуто відповідно до розділу II Закону України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 393/96-ВР (зі змінами і доповненнями)- списано до справи № 345 від 16.01.2018 року та на Вашу адресу направлено відповідь.

Додаток: копія висновку 1 арк., копія відповіді 1 арк.

З повагою,
начальник

В.В. Свтушенко

вик. Гаркуша О.М.

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Начальник Вишнівського ВП
 Києво – Святошинського ВП
 Головного управління
 Національної поліції в Київській області
 підполковник поліції

_____ **Островерхов О.О**

« _____ » 2018 року

ВИСНОВОК

Про результати розгляду звернення директора ТОВ «ГУСИНЕ», Туманян Анни Оганесівни .

16.01.2018 року

м. Вишневе

Мною, оперуповноваженим Києво – Святошинського відділу поліції Головного управління Національної поліції в Київській області мол. лейтенантом поліції Будніко Я.В. в період часу з 09.01.2018 року по 16.01.2018 року проведено перевірку з зверненням директора ТОВ «ГУСИНЕ», Туманян Анни Оганесівни, з приводу встановлення місця знаходження автомобіля марки «Шкода Октавіа».

Підставою для проведення перевірки є заява-звернення директора ТОВ «ГУСИНЕ» Туманян Анни Оганесівни .

У становив:

09.01.2018 року до чергової частини Вишнівського ВП Києво-Святошинського ВІ ГУНП в Київській області надійшла заява від директора ТОВ «ГУСИНЕ», Туманян Анни Оганесівни, з приводу встановлення місця знаходження автомобіля марки «Шкод Октавіа».

Зазначене повідомлення прийнято і зареєстровано до журналу єдиного обліку заяв повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події (ЄО) Вишнівського ВП Києво-Святошинського ВІ ГУНП в Київській області за ЖЕО № 661/664 № 298/109 від 09.01.2018 року.

В ході проведеної перевірки даної заяви встановлено, що ТОВ «ГУСИНЕ» стягувачем по відношенню до боржника – Короля Богдана Франковича, у власності якого перебуває авто «Шкода Октавіа», чорного кольору, з д.н.з. АІ 654 ВН.

22.12.2017 року, за адресою: м. Вишневе, вул. Вітянська, 4, було здійснено затримку автомобіля працівниками поліції, та після зупинки було складено опи

даного автомобіля. На місці перебувала довірена особа ТОВ «ГУСИНЕ», - І Дмитро.

Приблизно о 12:00 год. одразу ж після підписання працівником ТОВ «ГУСИНЕ» документів щодо передачі автомобіля, гр. Король Б.Ф. сів у вищевказаний автомобіль та поїхав у невідомому напрямку.

В законний термін розгляду матеріалу, ніяких підтверджуючих документів щодо права власності на автомобіль марки «Шкода Октавіа», ТОВ «ГУСИНЕ» не надало.

Після чого було встановлено, що дана подія містить ознаки цивільно-правових правовідносин.

Встановити місце знаходження вищевказаного автомобіля не представилося за можливе.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, на час прийняття рішення підстав для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань не має, оскільки в матеріалах перевірки не містяться ознаки кримінального правопорушення.

Уважав би:

1. Перевірку за заявою ТОВ «ГУСИНЕ». вважати завершеною.
2. На виконання п.6 ст.18, п.6 ст.19 Закону України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 №393/96-ВР письмово повідомити зацікавлених осіб.
3. Відповідно до Закону України «Про звернення громадян» та п.3.10 Положення «Про порядок роботи із зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України», затвердженого наказом МВС України від 10.01.2004 № 1177 матеріали перевірки списати до справи № _____ канцелярії Києво-Святошинського ВП ГУНП в Київській області для подальшого зберігання на встановлені нормативними документами МВС України строки.
4. Про результати розгляду звернення внести інформацію до підсистеми «Єдиний облік» Інтегрованої інформаційно-пошукової системи ОВС України.

Оперуповноважений
Києво-Святошинського відділу
Головного управління
Національної поліції в Київській області
м.л. лейтенант поліції

Я.В. Буднік

Погоджено:
Начальник СКП Вишнівського відділення
Києво-Святошинського відділу
Головного управління
Національної поліції в Київській області
капітан поліції

О.В. Олеснюк

**НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ
УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
КИЄВО-СВЯТОШИНСЬКИЙ
ВІДДІЛ ПОЛІЦІЇ**

Директору
ТОВ «ГУСИНЕ»
Туманян А.О.
вул. Хрещатик, 44.
м. Київ, 01001

25.01.201 *Велік ЗСР*
Шановна Анна Оганесівна

Києво-Святошинським відділом поліції розглянуто Вашу заяву щодо внесення відомостей до ЄРДР, зареєстрованих в ЖЕО № 661/243, № 664/242, № 1095/298, та розпочати досудове розслідування, що до встановлення місця знаходження автомобіля марки «Шкода Октавіа» .

В законний час проведення перевірки по Вашій заяві було встановлено, що проведеними заходами встановити місце знаходження автомобіля марки «Шкода Октавіа» не виявилось за можливе.

Одночасно інформую Вас про те що згідно ст. 18 Закону України «Про звернення громадян» Ви маєте право ознайомитися з матеріалами перевірки по даному факту, подавати додаткові матеріали або наполягати на їх запиті, користуватися послугами адвоката.

Крім того повідомляю, відповідно до ст. 17 Закону України «Про звернення громадян», прийняте працівниками Києво-Святошинського ВП ГУ НП в Київській області рішення Ви маєте право оскаржити в Києво – Святошинському районному суді у встановлений законом термін. Відповідно до п.2 ст. 18 Закону Ви маєте право ознайомитися з матеріалами перевірки по Вашому зверненню, в кабінеті канцелярії Києво-Святошинського ВП ГУ НП в Київській області в робочі дні тижня з 09.00 по 18.00 години за адресою : м. Боярка вул. Хрещатик 88, тел. 4060783

З повагою

Начальник Вишнівського ВП
Києво-Святошинського
відділу ГУНП в Київській області

ор

О.О.Острорехов

*Копія вірно
інспектор
сектору моніторингу*

М. Гарбушко